

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

OĞUZ ÖZÜGÜL

POZİTİVİZM

YA DA

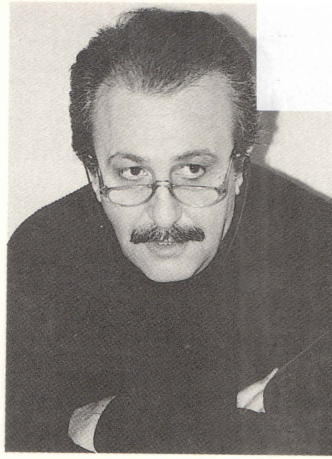

MANTIK OLARAK

FELSEFE

---

19. Yüzyılın sonuna doğru Almanya ile Avusturya'da etkili olmaya başlayan Pozitivizm, gerçekte maddeciliği hedef alan bir akım olmasına karşın, kurgusal, bilime yabancı bir doğa felsefesine, öznel-idealist dünya görüşlerine ve her çeşit diyalektik felsefeye karşı bir tepki saymaktaydı kendisini. Tıpkı Berkeley ve Hume'un felsefesi ve de Fransa'daki Pozitivizm gibi, Avusturya ile Alman felsefesindeki bu pozitivist akım da, egemen çevreler için halkı ideolojik açıdan silahsızlandırmanın büyük önem taşıdığı bir dönemde meydana çıkmıştır. Dünya görüşsel bakımdan Alman burjuvazisinin durumu, bir yandan nesnel bilgileri elde etme olanaklarını yadsımasında ve öznelliğe sığınmasında anlatımını buluyordu.

**POZİTİVİZM
YA DA
MANTIK OLARAK
FELSEFE**

**POZİTİVİZM
YA DA
MANTIK OLARAK
FELSEFE**

OĞUZ ÖZÜGÜL

Oğuz Özügöl'ün "Pozitivizm ya da Mantık Olarak Felsefe" adlı       , Us Yay  nevi tarafından, Mayıs 1991 tarihinde Ajans Arenda 'da dizdirilmi   ve Teknografik matbaasında 3000 adet bastır  lmı  tır.

**US YAYINEVİ
İSTANBUL
1991**

SUNU

Bilme sürecinin gizemi üzerine felsefi yapıtlar, genelde, gerçeklikle bilincin en temel ilişkisi olarak duyumları gösterirler. Burada duyum, ister kavrayışın hareket noktası olarak alınsın, isterse kavramanın basit biçimi olarak alınsın, bilgilenmenin temel line konulmaktadır.

Ancak bu kavrayış, bilincin, daha doğrusu bilinçli varlığın gerçeklikten kendisini fiili olarak ayırmasını temel almak yerine, bu ayrımı saf soyutlamalar olarak felsefi düşünceyle koyduğu için, bu türden saf soyutlamaların bir araya gelmesi biçiminde saptanan bilgi edir..ne süreci, saf bir mantıksal şema olarak yansıtmaktadır.

Bu düşünce 'ben' - yani bilinç - ile 'o' yani gerçeklik arasına bilgilenmenin aracı ya da basit biçimi olarak duyumları yerleştirir. Burada duyum, apayrı iki şeyin (önsel olarak soyutlama ile ayrılmış ve belirlenmiş iki apayrının) ortasında yalın bir araç gibi görüldüğünden ve bu iki apayrıyı ilişkiye soktuğundan, sağdu-

yuya uygun da gelebilir. Sanki duyum, gerçekliğin ve duyan öznenin haricinde ve dışsalmış gibi...

Ancak diğer yandan, duyusalılığı duyusal bir varlığa ait duyusalılık, duyumu da gerçekliği algılanması olmaktan çıkardığı için, aynı zamanda bu iki apayrıyı birleştirdiği sanılan duyumun, maddi bir ortam olarak değil de, saf mantıksal bir kategori, bir soyutlama olarak alınması, aslında duyumun, 'ben' (maddi bir varlık) ve "gerçeklik" (bir başka maddi varlık) arasına bir bölünme olarak yerleştirilmesidir. Bu biçimiyle gerçeklik, duyumun öte yanına - aşkın bir ontolojik varlık -, 'ben' ise duyumun beri yanına - saf bilinç - yerleştirildiğinden ve bu iki saf kategori (mutlak gerçek ve saf bilinç) arasında ilişki bir dışsal (mantıksal bir saf kategori olarak duyum) aracılığıyla kurulduğundan, duyumu ister bu biçimde alalım, istersek onu dış gerçekliğe yansıtıp (görünüş olarak) oradan çıkartalım, duyusalılık gerçeklikle bilinç arasına aşılmaz bir engel olarak yerleştirilmiş olur. Öyle ki, bilinç ve gerçeklik duyumun/görünüşün iki karşıt yanında durduğundan, ancak gerçeklik kendini bilince olduğu gibi değil (bu ontolojik tasarımdır), aracısının (görünüş) onu sunduğu gibi ya da tam tersi, bilinç gerçekliği olduğu gibi değil, aracısının (duyum) onu yakalayabildiği gibi ve o ölçüde bilinç gerçeklik ilişkisi olanaklıdır.

Markçı düşünce bilinç ve gerçekliğin ilişkisi problemini, Hegel'in arı birlik (Geist) ya da Kont'ın arı ayrını (Noumenler dünyası Fenomenler dünyası) anlayışlarının Sofizminden kurtarıyordu. Marks, Feuerbach üzerine tezlerin ilkinde, şunları belirtmektedir:

"Şimdiye kadarki tüm materyalizmin (Feuerbach'ınki dahil) başlıca kusuru nesnenin (Gegenstand), gerçekliğin, duyumluluğun, insanın duyumsal faaliyeti olarak değil, pratik olarak değil, öznel biçimde değil, yalnızca nesne ya da sezgi biçiminde kavranmasıdır. Bunun içindir ki materyalizme karşıt olarak etkin yön, gerçek, duyumsal faaliyeti olduğu gibi elbette tanımayan idealizm tarafından soyut bir biçimde geliştirdi. Feuerbach, du-

yumsal nesneler ister; ama insan faaliyetinin kendisini nesnel faaliyet olarak kavramaz. Bunun içindir ki, Hristiyanlığın özü'nde, o teorik tutumu; ancak hakiki insan olarak görür, pratiği ise, ancak iğrenç yahudice görünüş içinde ele alır ve sabitleştirir. Bu nedenle de 'devrimci' faaliyetin, 'eleştirel pratik' faaliyetin önemini anlamaz."

1844 Elyazmalarında ise şu düşünce yer alır:

"Doğası kendi dışında olmayan bir varlık doğal bir varlık değildir, doğanın varlığına katılmaz..."

Ve nasıl ki doğal olan herşey doğmak zorunda ise, insan da kendi doğum belgesine, tarihe sahiptir... Tarih, insanın gerçek doğal tarihidir."

Burada rahatlıkla görülür ki, 'Bilinçli İnsanal Etkinlik' yani 'Praksis' kavramı, hem öznelliği, hem de nesnelliği kapsamaktadır. İnsan kendi gereksinimleri doğrultusunda dönüştürücü bir etkinlikte bulunduğu, Hegel'in 'sonsuz varsılık' dediği evreni sınırlamakta onu öznel olarak edinmektedir. Bu yönüyle insanal etkinlik öznellik taşır ve bu doğayla onu fiili olarak ayırmaktadır. Ancak doğayı dönüştüren insan kendisi de doğal bir varlıktır ve bu yönüyle onun etkinliği doğrudan nesnel etkinliktir. Demek ki bu nesnel etkinliği de insanı doğa ile dolaysızca birleştirmektedir. Öyleyse şunu ileri sürebiliriz: Bilgilenme süreci öznelleşmiş nesneden, nesnelleşmiş bilince doğru ilerleyen bir süreçtir. Ayrıca bu süreç tarihsel bir süreçtir de. İnsanın yalnızca doğa hakkında bilgilendiği ve onu dönüştürdüğü bir süreç değil, aynı zamanda kendisini de oluşturduğu ve dönüştürdüğü bir süreçtir de.

Bu bakımdan ele alındığında, Marksçı düşünce, hem arı bir öznellik, hem de arı bir nesnellik temelinde yükselen bir anlayışın olanağını ideolojik olarak olmasa da, kuramsal olarak ortadan kaldırmıştır. Yani bu iki anlayış da artık bilimle, bilimsel düşünceyle ve hatta kendisiyle tutarsızlık içine düşmeksizin var o-

lamaz ve var kalamaz.

Oğuz Özügöl'ün yapıtı, böyle bir anlayışın; Pozitivizmin hem kendisiyle, hem de bilimle düştüğü çelişkileri sergilemektedir. Özügöl, ayrıca bu anlayışın burjuva ideolojisi ile ilişkilerini de ortaya koyuyor. Kitapta Comte'dan Mach'a ve nihayet Burjuva düşüncesinin, hele de Kapitalizmin geleceği gündeme geldiğinde sıkı sıkıya sarıldığı bilinemezci anlayışın en bayağı en yavan biçiminin bir örneği olan Karl Raimund Popper'in düşüncesinin açılanmasını ve eleştirisini bulacaksınız.

US YAYINEVİ

**POZİTİVİZM
YA DA
MANTIK OLARAK
FELSEFE**

OĞUZ ÖZÜGÜL

İÇİNDEKİLER

MANTIK OLARAK FELSEFE YA DA POZİTİVİZM	15
POZİTİVİZMİN YA DA POZİTİVİST DÜŞÜNCE	
TARZININ ELEŞTİRİSİ	32
GİRİŞ	33
MANTIKSAL POZİTİVİZM YA DA YENİ - POZİTİVİZM	40
FİZİKSELÇİLİK	54
POZİTİVİZMDE DİLİN MUTLAKLAŞTIRILMASI	64
KARL R. POPPER VE POZİTİVİZM	72
SONUÇ	85
KAYNAKLAR	91

MANTIK OLARAK FELSEFE YA DA POZİTİVİZM

19. VE 20. Yüzyıl felsefesinde **dar anlamda** öznel-idealist ve özü gereği bilinemezci (agnostik) bir akım olarak yer alan, **geniş anlamda** ise dünya-görüşsel, bilgi-kuramsal ve yöntem-bilimsel bir düşünce tarzı olan Pozitivizm'in çıkış noktasını "dolaysız olgular" (yani doğal ve toplumsal süreçlerin duysal olarak algılanabilen yüzeysel fenomenleri ya da varolan **düşünsel soyutlamalar**) oluşturmaktadır. Bu "olgular" tarihsel, mantıksal bağlamından kopuk ve bağımsız biçimde yansıtılmakta, tekillikleri içinde mutlaklaştırılmaktadır. Bu öğretiyi tüm bilgilerin kaynağını olgular düzeyine, yani gözlem aracılığıyla sağlanan (algılanabilen) "olumlu" (yapıcı) olgular düzeyine indirgemektedir. Bu "olumlu" olguları bize, yalnızca bir çokluk (çeşitlilik) olarak içinde belirli yasallıkların gerçekleştiği duyular (duysal izlenimler) sağlamaktadır. Böylece yalnız insan bilincindeki duyular ve algılar bu kavramın kapsamına girmektedir; dış dünya ise nesnel-reel bir varoluşa sahip değildir. Ayrıca Pozitivizm felsefenin temel sorununu (madde - bilinç sorunu) bir görünüşte sorun olarak sözümona küçümsemiş, ama gerçekte ise öznel-idealist bir çözüm yolu aramaktan geri kalmamıştır.

Pozitivizmin kurucusu **Auguste Comte** (1798-1857) (Fransız Pozitivizmi) birer fenomen saydığı var-olandan, gerçek-olandan, "olumlu olan"dan yola çıkılmasını ve verimsiz olduğu için olguların özü ile nedenine ilişkin sorunun felsefeden uzaklaştırılmasını istemiştir. Comte'a göre pozitivist toplumbilimin

görevi, toplumsal fenomenlerin temelini oluşturan tüm "yasalar"ın araştırılmasından, bilimin görevi de toplumsal fenomenlere ilişkin "yasalar"ın ve de doğa yasalarının kavranmasından ileri gelmektedir. Comte "olumlu yöntemi" nedeniyle toplumsal yasaları, gözlemlenen fenomenlerin durağan ilişkileri biçiminde ele almaktadır, ve bunun yanında olumlu yöntemi belirleyen dört özgülüğün bulunduğunu belirtmektedir: 1. İmgelemenin gözleme bağımlı kılınması; 2. Gözlemlenen tüm olguların birbirlerine bağlanması; 3. Bilimsel görüşün olgulara bağımlı kılınması; 4. Bilgilerimizin göreliliği. Comte'un kanısına göre, "metafizik ve yalnızca şeylerin özüne yönelik bir felsefe"yi aşmak, ancak bu tür fenomenolojik ve görelilikçi bir bilgi yönteminin yardımıyla mümkündür.

Comte, Saint-Simon'un uzantısında bilimlerin sınıflandırılmasına ilişkin bir kuram geliştirmiştir: Bilimler iç yapılarının derecesine göre, en basitinden giderek en karmaşığına ve en özgüline kadar olmak üzere düzenlenmelidir; hiçbir bilim bir diğerine indirgenemez. "Altı temel bilim"i kapsayan "bilimler aşaması"nın düzeni şöyleydi: Matematik-Fizik - Kimya - Psikoloji / Biyoloji - Toplumbilim. Bu bilimlerin ilki pozitif felsefenin zorunlu çıkış noktasını ve sonuncusu da ereğini oluşturmaktadır. Comte bilimleri sınıflandırırken maddenin değişik devinim biçimlerinden yola çıkmayıp, somut süreçlerin özgülüğünden ayrı tutulmuş yalnızca "düz çizgide" bir bilgisel aşama sırasını saptayan ilkeyi temel aldığı için, nesnel dünyadaki belirli süreçlerin özgülüğünü meydana çıkaracak durumda değildi. Comte ansiklopedik olması gereken toplumbilimi metafizik bir tarzda toplumsal durukluk ve toplumsal devingenlik diye ikiye ayırmıştır. Biyolojik bir doğalcılıkla tarihsel bir idealizmin iç içe geçmişliği özellikle bu noktada açık seçik belli olmaktadır. Comte'a göre toplumsal durukluk, toplumsal düzenlerin işlev görüş yasaları ile durağan varoluş koşullarını betimlemektedir. Toplumsal devingenlik ise "arasızlık (Sukzession) yasala-

rı"nı, yani belirli ahlaksal düşüncelerin toplumsal düzen üzerindeki dönüştürücü ve değiştirici etkilerini betimlemektedir. Toplum durukluk düzen kavramının temelini oluşturmaktadır; buna karşılık toplumsal devingenlik "insanlığın doğal ilerlemesinin genel kuramı"dır. Toplumsal devingenlik insan aklının "üç aşama yasası" tarafından belirlenmektedir. Buna göre, yalnız toplum değil, bireyler ve bilimler de kaçınılmaz olarak tanrıbilimsel (teolojik) ya da kurgusal (fiktiv), metafizik ya da soyut, bilimsel ya da pozitif aşamalardan geçmek zorundadır. Comte yalnız kendince tasarlanmış toplumsal gelişme yasalarını onaylayan olgulara başvurmakta ve tarihin akışı üzerine istediğinde saptamalarda bulunmaktadır. Toplum dinsel - askeri aşamadan hukuksal aşamaya ve sonuçta genel uyum ve de ilerleme aşamasına kadar gelişmektedir. Siyasal ve ekonomik değişmeler, ancak bireyler ahlaksal yönden dönüştükleri, doğal bencillikleri yerine Comte'cu toplumbilimdeki özgeçilicilik'in (Altruismus) yasalarına uydukları zaman toplumun devamı için bir önem taşımaktadırlar. Kapitalizmle birlikte genel uyum ve de ilerlemenin "pozitif aşama"sına denk düşen "sanayisel aşamaya" ulaşılmıştır. Ve Comte'un kanısına göre bu aşama toplumsal evrimin son aşamasıdır, toplumun ideal, "duruk" durumudur.

Comte'un felsefeyi dine dönüştürmek ve böylece yeni bir din yaratmak amacına yönelik çabalarınca nitelenen yeni bir yaratıcılık dönemine girmesiyle Comte'çu akım ikiye bölünmüştür. Laffitte'in yönetimindeki birinci grup kendilerini Comte'un mirasçıları ve yasal öğrencileri olarak görüyorlardı ve dinsel öğretisini eleştirmeden olduğu gibi benimsiyorlardı. Littré'nin başını çektiği öteki grup ise Comte'un ilk dönemdeki tüm görüşlerini benimsiyor, ama "yeni din"e ilişkin öğretisini reddediyorlardı.

Comte'un temel savları daha sonra John Stuart Mill (1806-1873) ve Herbert Spencer (1820-1903) (İngiliz Poziti-

vizmi) tarafından geliştirilmiştir. **Mill'e** göre, bilimin görevi bilinç olgularını araştırmaktır. Ancak bilinç olguları duyumlar ve bağlantılarıdır, bunlar içinden en önemlileri mantık tarafından belirgin duruma getirilmektedir. **Spencer** de çıkış noktası olarak fenomenlerin alınmasını ve tüm bilimlerin görevinin de bu fenomenleri düzenleme işlemi ile sınırlı kalmasını istemiştir.

Bilindiği gibi Pozitivizmle çağdaş, yani Yeni-Pozitivizm birbirlerinden ayrı tutulmaktadır. Yeni-Pozitivizmin gelişimi **Comte**, **Mill** ve **Spencer'in** Pozitivizmine kadar dayanmakta ve başlangıcı da Ampiriokritisizm'in oluşumuyla ayın döneme rastlamaktadır.

Yeni-Pozitivizm iki Dünya Savaşı arasında Viyana Okulu'nun (Wiener Kreis) gösterdiği etkinliklerle felsefede etkili bir akım durumuna gelmiştir. Viyana Okulu tarafından biçimlendirilen bu öğreti Mantıksal Ampirizm diye de tanımlanmaktadır.

Okul 1922 yılında, **Ernst Mach'in** (1838-1916) yerine geçen **Moritz Schlick** (1882-1936) tarafından Viyana'da kurulmuştur. Kısa süre sonra **Schlick'in** çevresinde öğrencilerden ve felsefeyle ilgilenen bilim adamlarından, özellikle matematikçilerden ve fizikçilerden oluşan bir grup toplanmıştır. **Waismann**, **O. Neurath**, **H. Feigl**, **F. Kaufmann** ve **R. Carnap** bunlar arasından en önemlileriydi. **H. Hahn**, **Menger** ve **Gödel** gibi matematikçilerin bilim alanındaki ünleri de Viyana Okulu'nun felsefi etkisini büyük ölçüde belirlemiştir. **Planck**, **Einstein** ve **Hilbert** gibi matematikçiler ve fizikçiler ise Viyana Okulu'nun görüşlerini paylaşmıyor, üstelik tümüyle karşıt bir konumda yer alıyorlardı, ama aralarında yine de özgül-bilimsel ve kısmen felsefi bir ilişki bulunuyordu. Viyana Okulu'nun saygınlığının artmasına bu durumun da katkısı oluyordu. Daha sonra Berlin'de **Reichenbach**, **Dubislav** ve **Grelling'in** çevresinde ve 1931 yılında Prag'da **Carnap'in** yönettiği, Viyana O-

kulu ile aralarında yakın ilişkiler bulunan ve de genellikle aynı görüşleri savunan Yeni-Pozitivizm merkezleri kurulmuştur. İngiliz düşünürü A.J. Ayer de kısa bir süre için Viyana Okulu'nun çalışmalarına katılmıştır. Yeni-Pozitivizm düşüncelerinin biçimlenmesinde Ludwig Joseph Johann Wittgenstein'in (1889-1951) Tractatus Logico-philosophicus (1922) adlı yapısının büyük etkisi olmuştur. Ne maddenin ne de tinin, sadece mantıksal olarak birbirlerine bağlı ve gerçek-olanı oluşturan tekil duyu-verilerinin (sense-data) varolduğunu öne süren Bertrand Russel'in mantıksal atomculuk öğreticisi de Yeni-Pozitivizmin biçimlenmesini etkilemiştir.

Yeni-Pozitivizmin farklı biçimleri ve varyantları aslında Wittgenstein'in Tractatus Logico-philosophicus'unda öncelenmiş ve özetlenmiştir: "Doğru önermelerin tümlüğü... doğabilimlerinin tümlüğüdür. Felsefe bir doğabilimi değildir. Felsefenin ereği düşüncelerin mantıksal olarak açıklanmasıdır. Felsefe bir öğreti değil, bir etkinliktir. Felsefenin sonucu 'felsefi önermeler' değil, önermelerin anlaşılmasıdır." (4.11.-4.112.) Schlick buna dayanarak daha sonra şöyle formüle edecektir: "Felsefenin asıl görevi savların ve sorunların anlamını araştırmak ve de açıklamaktır... Her önermenin anlamı son aşamada başka hiçbir şey tarafından değil, sadece olgu tarafından belirlenmektedir." İşte bunlar Yeni-Pozitivizmin temel savlarıdır.

Dikkatli bir gözlem sonucunda, değişik felsefi görüşlerin Yeni-Pozitivizm içinde seçmeci (eklektik) bir tarzda bir araya geldikleri görülmektedir. Yeni-Pozitivizm temsilcilerinin görüşleri tutarsız, mekanikçi tasarımların egemen olduğu öznel bir idealizmden tekbencilik'e (solipsizm) kadar uzanmaktadır. Örneğin Viyana Okulu tarafından Fizikselcilik'in (Physikalismus)* biçimlendirilmesi ve temellendirilmesi sırasında meka-

---

(*) Fizikselcilik : Herhangi bir bilimsel kavramın fiziksel dil kavramına indirgenebilirliği ya da herhangi bir bilimsel anlatımın fizikselci tek bir dilin anlatımına çevrilebilirliği savı.

nikçi, aşırı anti-diyalektik bir düşünce tarzına bağlı tasarımlar büyük rol oynamıştır. Bunun dışında, Yeni -Pozitivizm temsilcilerinin görüşleri kişisel gelişim süreçleri içinde sık sık değişikliklere uğramıştır.

Savlarına göre kendilerini birleştiren ortak nokta şudur: Modern matematiksel mantığı sistemli biçimde uygulayarak felsefede "kesin bilimsel" bir tutuma ulaşmak. Bu ise, en başta toplam bilgi sürecinin salt mantık düzeyine indirgenmesidir. Öte yandan bu görüş özünde öznel-idealist bir ampirizmden başka bir şey de değildir. Ancak Yeni-Pozitivizm bu ampirizmi aştığını ve bunun da elde ettikleri en önemli başarılarından biri olduğunu ileri sürmektedir.

Buna göre, *Matematik* ve *Mantık* gerçeklikle ilgili hiçbir açıklamada bulunamazlar, içerikten yoksundurlar, yalnızca önermeleri dönüştürme yöntemleridirler ve bu nedenle *a priori*'dirler. Mantık'la Matematik arasında *mutlak* bir ilişki *yoksunluğunun* öne sürülmesi, Matematik'in *a priori* *simgeler dizisine* ve kendi içlerinde dönüşüm kuramına indirgenmesi, geleneksel öznel-idealist ampirizmin ilkel ampiri kavramından öteye gitmemektedir. Matematik ve Mantık soyut, oldukça karmaşık ve çok yönlü bir biçimde gerçek şeylerle gerçek şeylerin sınıfları arasındaki en genel ilişkileri yansıtmaktadırlar. Yeni-Pozitivizm genel-olanın varlığını ve böylelikle de şeylerin sınıflarının varlığını yadsıdığı için, içinde matematiksel ve de mantıksal kavramların biçimlendiği ve bilgi sürecinin önemli yönlerinden birini oluşturan soyutlama sürecini açıklayamamaktadır. Gerçekliği amaca uygun olarak değiştiren insan pratiğine Matematikle Mantığın başarıyla uygulanması böylece akılcı yönden anlaşılmaz kalmakta, gizemli bir duruma getirilmektedir. Sözü edilen başarıların sorunlara bu tür bir yaklaşım sırasında benimsenmesi mantıkta, düşüncede, bilinçte gerçekliğin yadsınması anlamına gelmektedir. Bu ise öznel idealizmdir. Yeni-Pozitivizmin 'mantıkçıları' bu mantıksal açıdan zorunlu

sonuçları kendi varsayımlarından çıkarmaya doğallıkla yanaşmamaktadırlar. Yoksa tersi durumda, konumlarının bilimsel dış görünüşünü kendileri yok etmiş olacaktı.

Ne var ki öznel idealizmlerini ve bu idealizmin nesnel ideolojik işlevini şu açıklamayı yaparken gizleyememektedirler: Modern matematiksel mantığın çözümsel araçlarıyla açıklanamayan tüm bilimsel sorunlar, sadece "görünüşte sorun"durlar, gerçek birer sorun değildirler. Ayrıca bilinçten bağımsız bir gerçekliğin varoluşu sorunu ile dünya-görüşsel öneme sahip birçok sorun "anlamsız" olarak, "görünüşte sorun" olarak tanımlanmaktadır. *Anlamlı önermeler* yalnızca mantıksal ya da *ampirik* (pozitivist anlamda) olarak doğrulanabilen önermelerdir. Bir önermenin anlamı, doğrulanabilirliğinin koşulları tarafından belirlenmektedir. Bu anlayış yalnız felsefe ile bilimler arasında değil, *ampiri* ile kuram arasında da aşılmaz uçurumlar yaratmaktadır. Çünkü bilimdeki hem felsefi hem de kuramsal kavramlar soyutlama süreçlerinin sonuçlarıdır; genel ve önemli bağlamları yansıtmaktadırlar ve ne salt mantıksal - tüm-dengelimli yollara başvurularak ne de duyuşsal algılanabilir-olanla karşılaştırılarak doğrulanabilirler.

Yeni-Pozitivizmcilere göre *felsefenin görevi* artık gerçekliğin ve maddeyle bilinç arasındaki gerçek ilişkinin genel nesnel yasallıklarını ortaya çıkarmaktan değil, bilimlerdeki kavram oluşumlarının *mantıksal çözümlemişinden* ileri gelmektedir. Böylece felsefe dünya-görüşsel içeriğinden "temizlenmekte", dünya-görüşsel işlevi "elinden alınmakta" ve *dil felsefesine* indirgenmektedir. Bilimler de dünya-görüşsel temellerinden yoksun bırakılmaktadır.

Yeni-Pozitivizmciler *mantıksal doğrulama'dan*, bir önermenin mantık kurallarına uyup uymadığının saptanmasını anlamaktadırlar. Ancak *ampirik doğrulama'dan* ise, doğrudan bir açıklamaya ya da dolaysız bir yaşantıya karşılık oluşturan öner-

melerin mantıksal araçlarla gerçekleştirilmiş, tanımlayıcı biçimde açıklanmasını anlamaktadırlar. Doğrulama için bu iki yöntemden herhangi birine uygulanamayan önermeler de "anlamsız" diye tanımlanmaktadır.

Böylece Yeni-Pozitivizmciler klasik bilinemezcilik anlamında yanıtlanmayan hiçbir sorun kalmadığı için, Hume'u aş-tıklarını ileri sürmektedirler. Gerçekte ise Yeni-Pozitivizmciler yalnızca -mantıksal-ampirik- simge dizilerinin "biçimini değiştirmektedirler". Çünkü "bu sorun ilkesel olarak yanıtlanamaz" anlatımının yerini "bu sorun anlamsızdır anlatımı" alırsa, o zaman bir sözcüğün yerini bir başkası almakta ve böylece tümüyle Hume'cu bilinemezliliğin ve de öznel idealizminin sınırları içinde kalınmaktadır. Bir önerme ya doğru ya da yanlış olabilir (ya da doğru ve yanlış bölümlerden meydana gelmiş olabilir). Hangi durumun söz konusu olduğu ise, nesnel açıdan bu önermenin (ya da bölümlerinin) soyut olarak yansıttığı nesnel-reel bağlamı doğru ya da yanlış bir biçimde anlatmasıyla belirlenmektedir. Ne var ki Yeni-Pozitivizm, örneğin 'Viyana belediye binası kulesinin yüksekliği 50 metredir ve aynı zamanda 100 metredir' önermesini, mantık kurallarıyla çelişkiye düştüğü için, "anlamsız" diye nitelemektedir. Ve Hume'cu,-Kant'çı felsefe anlamında öne sürülen "kendiliğinden bir dünya vardır, ama bu ilkesel olarak kavranılamaz" savını da, "ampirik" olarak doğrulanabilecek hiçbir koşul belirtilemediği için, "anlamsız" saymaktadır. Gerçekte ise her iki önerme de anlamsız değil, sadece yanlıştır. İlki, Viyana belediye binası kulesinin yüksekliği nesnel-reel açıdan aynı zamanda hem 50 metre hem de 100 metre olamayacağı için yanlıştır. İkinci önerme de yanlıştır, çünkü bilincimizin dışında ve ondan bağımsız (yani 'kendiliğinden') bir dünya gerçekten vardır, (önermenin bu bölümü doğrudur), ama bu dünyayı insanlar nesnel olarak kavrayabilirler. Dünyanın insanlar tarafından amaca uygun olarak değiştirilişinin milyonlarca yıllık tarihi bu durumun nesnel kanıtıdır. Man-

tuksal-pozitivist *görünüşte-önerme* ya da *görünüşte-sorun* kavramını nesnel-reel, gerçek bağlamlarla açık bir çelişki içinde bulunmaktadır. Bu nedenle Yeni-Pozitivizmin temsilcileri son yıllarda bu kavramı bilinen gerçeklerle böylesine keskin bir çelişkiye düşmeyecek bir biçimde yeniden tanımlamaya uğraşmaktadırlar.

Gerçek bilimsel bir felsefede nitelik kavramının önemli bir işlevi vardır. Yeni-Pozitivizm bu kavramı felsefe alanından ayırmaktadır. Yeni-Pozitivimcilere göre nitelikler bir parça özel, salt bireysel, tümüyle öznel; insanlar arası ilişkilerde yalnızca yapılar (Struktur) bir rol oynamaktadır. Dil de sadece yapıları ve bu nedenle bu yapıların kuruluşu içinde niteliklerin konumunu kapsayabilir. Niteliklerin kendileri aktarılamazlar. İnsanlar da bu tür bir -örneğin bir bilim dalının dili tarafından aktarılan- yapıya kendi kişisel nitelik-yaşantılarını katmaktadır. Bu durum, nesnel niteliklerin varlığını ve nesnel olarak kavranabilirliklerini, bilimlerin nesnelliğini yadsımdan ve de onları öznelleştirmekten başka bir şey değildir.

Yeni-Pozitivizm dilin *imleme* ve *iletişim* olmak üzere iki işlevinin bulunduğunu öne sürmektedir. *İmleme işlevi*, yaşantılar sınıfı ve dilsel imler sınıfının eşgüdümüyle ilgilidir. *İletişim işlevi* ise, değişken ögenin yardımıyla her durumda betimlenebilir olmaktan başka bir şey içermemektedir. İnsanlar bu değişken ögelere kendi kişisel, öznel yaşantılarını değişmezlikler olarak katmaktadırlar.

Yeni-Pozitivizm felsefe tarihinde işlev görmüş olan tüm önemli sorunları "görünüşte sorun" diye dışladıktan sonra, felsefenin konusu olarak geriye yalnızca *dilin mantıksal çözümlenişi* kalmaktadır. Ancak bu, somut gerçek dil değil, 'gelişi güzel imsel öğelerdeki olası dizisel düzenin yapısı'dır. Böylece -- tümüyle "mantıksal" olarak- dil de nesnel koşullarından ayrıştırılmakta, idealist ve son aşamada akıldışı bir tarzda mutlaklaştırılmaktadır.

ılmaktadır. Felsefenin temel görevi, bu tür 'dizisel düzenler'in sözdiziminin (syntax) biçimlendirilmesi olarak ele alınmaktadır. Böylece bir dilin sözdizimi de ilgili betimleme sisteminin yapısı olmaktadır. Bunun yanında, bir önermenin anlamını, yansıttığı gerçek bağlamların değil, kendisinden türetilen, çözümsel olmayan önermeler sınıfının saptadığı öne sürülmektedir. Ne var ki, mantıksal ve matematiksel önermelerin tümü çözümsel olduğu ve bu nedenle kendilerinden yalnızca çözümsel önermeler türetebileceği için, Yeni-Pozitivizmcilerin bu görüşünden somut olarak, matematikle mantığın nesnel açıdan bir içeriğe sahip olmadıkları, gerçeklikle ilgili hiçbir açıklamada bulunamadıkları sonucu çıkmaktadır.

Yeni-Pozitivizmcilere göre *bilimlerin dili, sözdizimsel ve ampirik* olmak üzere iki önermeler sınıfına ayrılmaktadır. Sözdizimsel olanı, imler, im dizileri ve bağlantıları ile ilgili önermelerdir. Ve Yeni-Pozitivizmciler "*sözde-sözdizimsel*" önermelerin varlığını saptamakla ilginç bir buluş yaptıklarını ileri sürmektedirler. Bu kavram, birbilim alanının *nesne-dili* * ile sözdizimsel dili arasındaki ayrımından ortaya çıkmaktadır. Nesne-dili bu alanın şeylerini, özgülüklerini ve ilişkilerini, sözdizimsel dil ise bu alana ilişkin kavramların, önermelerin ve kuramların mantıksal ilişkilerini kapsamaktadır. Yeni-Pozitivizm görünürde nesne-diline ait olan, ama gerçekte sözdizimsel dile çevrilebilen önermeleri "*sözde-sözdizimsel*" önermeler olarak tanımlamaktadır. Örneğin görünürde nesne önermesi olan 'beş bir sayıdır', sözdizimsel önerme olan 'beş bir sayı sözcüğüdür'e çevrilebilmektedir. Böylece ilk önermenin "*sözde-sözdizimsel*" olduğu kanıtlanmaktadır. Bunun özelliği, ikincisinin 'biçimsel söylem tarzı'nda söylediğini 'içeriksel söylem tarzı'nda dışavurmasından ileri gelmektedir. Demek ki "*sözde-sözdizimsel*" ö-

---

(*) Nesne-dil (Objektsprache): İçinde bir bilim alanının nesnelerinden söz edilen dil. Örneğin a ve b sayılara ilişkin birer değişkendirler; 'a+b = b+a' anlatımı, aritmetiksel nesne-dilinin bir anlatımıdır. Nesne-dilin kendisi de araştırma nesnesi durumuna gelebilmektedir.

nermeler yalnızca görünürde dil dışında bulunan nesnelerle ilgili olmaktadır.

Ancak daha sonra Yeni-Pozitivizmciler bile, 'beş bir sayıdır' türü bir önermeden 'beş bir sayı sözcüğüdür' türü bir önermeye geçişin, önermenin anlamını, içeriğini, özyapısını değiştirdiğini kabul etmek zorunda kalmışlardır. Böylece sözdizimsel sorunların yanısıra, önemi sözcüklerin ve önermelerin anlamında bulunan *anlamsal* (semantik) *sorunlar* da ortaya çıkmaktadır. Ancak bu, maddeciliğe yönelmek demek değildir. Çünkü mantıksal ilişkilerin ampirik-betimsel ilişkilerden yalnızca anlam temeli üzerinde ayrılabilmesine ilişkin sonradan edinilen bilgi, "anlam"ın saptanması sırasında nesnel gerçekliğe dayanılması gerektiğine ilişkin zorunlu bilgiyi içermemektedir. Yeni-Pozitivizm mantıksal "gerçek"i başlangıçta sözdizimsel kurallara dayandırdıysa, bu kez de anlatımla gerçeklik arasındaki ilişkiye değil, yine kurallara, yani anlambilimsel kurallara dayandırmaktadır. Bilimsellik dış görünüşünü koruma zorunluluğundan doğan bu değişiklikten sonra bile Yeni-Pozitivizm özü gereği ne ise öyle kalmıştır: yani öznel idealizm olarak. Bu değişiklikte bilim dillerinin imbilimsel (semiotik) çözümlemesi felsefenin içeriği olarak açıklanmış ve bu çözümlemenin de üç görünüşe sahip olduğu öne sürülmüştür: Sözdizimsel görünüş (dil'in sözdizimi), anlamsal görünüş (dil'in "anlamı") ve pragmatik görünüş (dil'in kullanılışı).

Bilimsellik dış görünüşünü koruma zorunluluğu Yeni-Pozitivizmi ödün vermeye zorlamıştır; buna göre, bilimsel bir kavramın biçimlendirilmesi, ancak tekil bilimlerin sonuçları göz önüne alındığında yararlı olacaktır. İşin ilginç yanı, bu değişikliğin gerçekleştirilmesine matematiğin, yani Yeni-Pozitivizmcilerin tekellerine alabileceklerine inandıkları bir bilim dalının neden olmasıdır. Üstelik Yeni-Pozitivizmciler Gödel matematiksel araştırmalarıyla, salt sözdizimsel matematiksel bir gerçek kavramının bilimsel yönden yararsız olduğunu kanıt-

lamış, yani Yeni-Pozitivizmin başlangıçtaki temel savlarından birini kesin bir biçimde çürütmüştür.

Sözcüklerin ve önermelerin sözdizimsel yapısından anlam-bilimine, anlamlarına geçişin gerçek içeriği, bu "anlam"ların kazanılış biçimiyle belirlenmektedir. Bir sözcüğün anlamı yalnız tanımlayıcı biçimde başka bir sözcüğe dayandırıldığı, anlamı değişmez olarak görüldüğü sürece, sorun bir sözcük ya da önermeden bir başkasına kaydırılmaktadır. Ancak son aşamada sözcüklere karşılık oluşturan kavramların, kavram olmayan şeylerle karşı karşıya getirilmesi gerekmektedir. Ne var ki, bu son aşama Yeni-Pozitivizmde nesnel gerçeklik değil, dolaysız yaşantıdır. Böylece Yeni-Pozitivizm yalnız öznel idealizm değil, klasik öznel idealizmin bir nüansı olarak da ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda Carnap, "yaşantı olguları" temelinde kavramların yapısına ilişkin bir sistem geliştirmeye çalışmıştır (*Evrenin Mantıksal Yapısı*). Ayrıca tüm ilişkilerin "asal yaşantılar" arasındaki benzerliklere dayandırılabilceğini, "benzerlikleri anımsama"nın da temel bağıntı olduğunu ileri sürmüştür. Tüm bu çabalar, bu sistem içinde bilinçten bağımsız bir gerçekliğin olamayacağını ve bu nedenle böyle bir şeyden söz etmenin "anlamsız" olduğunu kanıtlama amacına yönelikti.

Yeni-Pozitivizmcilere göre asal yaşantılar asal önermelere karşılık oluşturmaktadırlar; asal önermelerin en önemli oluşturuçu öğeleri bir şeye, bir yöne dikkati çeken sözcüklerdir. Ancak buna uyulduğu zaman bu tür "asal önermeler"in anlamı anlaşılabilir. Böyle bir asal önermenin "gerçeği" aynı zamanda anlaşılmasını da sağlamaktadır; genel önermelerin "gerçeği", bu genel önermenin kapsamına giren asal önermelerdeki "gerçeğin" bir işlevi olmaktadır. Mantıksal olarak böyle bir "asal önerme" tekil bir önermedir; yani ne başka önermeleri ne de "bütün" ya da "birkaç" kavramlarını oluşturuçu öğe olarak içermektedir. Ancak bu "asal önermeler" içerdikleri "şimdi" ve "burada" sözcükleri nedeniyle kalıcı bir değere sahip değildir-

ler, sadece ilgili önermenin söylenmesi sırasında söyleyen kişinin yanında bulunanlar için anlaşılır olmaktadır. "Bay X belirli bir zamanda belirli bir yerde şunu ve şunu algılamıştır" dendiğinde, bu bir "asal önerme" değildir artık. Demek ki "asal önerme", önermelerin ve sözcüklerin anlamını gerçekten temellendirecek durumda değildir. Bu mantıksal çıkarsamaya Yeni-Pozitivizmciler bile uzun süre kulak tıkayamamışlardır. Bunun üzerine "asal önerme"yi *protokol önerme* ile değiştirmeye kalkmışlardır. Böylece her bilimsel genel anlatım, dolaysız yaşantılarla karşılaştırılabilecek "protokol önermeler" mantıksal bir biçimde kendisinden türetilerek doğrulanabilecekti.

"Protokol önermeler" dolaysız yaşantı içeriklerini nitelemeliydi, ancak öte yandan algıların kuramsal olarak benimsenmesiyle kazanılan önermeleri de içermemesi gerekiyordu. Ne var ki, bu koşullarla yetinen önermelerin nasıl olacağı konusunda Yeni-Pozitivizmcilerin görüşleri hiç de birbirini tutmuyordu. "Protokol önermeler" tüm bilimlerin temelini oluşturacağından, Yeni-Pozitivizmciler kendi görüş açılarından çıkarak bu tür önermelerin kazanılması için kesin bir yöntem ortaya koymak zorundaydılar. Bu yöndeki tüm çabalar doğallıkla boşa çıkmıştır.

Gerçekte ise her önerme ve de her "protokol önerme" - bilinçli ya da bilinçsiz- yansıtılan bağlamın kuramsal olarak benimsenmişliğini belli bir ölçüde içermektedir. Demek ki Yeni-Pozitivizm anlamında "protokol önermeler" bulunmamaktadır. Bu çelişkiden kurtulmak için **Neurath**, belirli somut önermelerin "protokol önermeler" olarak, yani mantıksal indirgemenin son noktası olarak saptanmasını önermiştir.

Görüldüğü gibi Yeni-Pozitivizm gerçeklikle öznel idealizm arasındaki çelişkilerden kurtulmak için çaba gösterdikçe idealizme daha çok saplanmakta ve zorunlu olarak yeni çelişkilerin içine düşmektedir. Çünkü hemen ortaya şu soru çıkmaktadır.

öznel olarak saptanmış bir "protokol önerme", önceden hazırlanmış ve pratik tarafından doğruluğu onaylanmış bilimsel bir kuramla çelişkiye düştüğü zaman ne yapılacaktır? Bu durumda kuram terk edilirse yeni çelişkiler içine düşülecek ve bilimsellik dış görünüşü de ortadan kalkmış olacaktır. Yok eğer "protokol önerme" terk edilirse, o zaman da bilimin temelini "protokol önermeler"in oluşturmadığı, tersine nesnel gerçeklikle ilgili bilimin "protokol önermeler"in temeli olduğu kabul edilecektir. Yani: Pozitivizm terk edilecek ve Maddecilik yolu tutulacaktır.

Bu çıkarsamaları sonuna dek sürdürürsek, Viyana Okulu'nun temel bilgi-kuramsal ve dünya-görüşsel savlarının, bilimin bütünlüğü ile ilgili diyalektik-maddeci tasarımların karşısına Fizikselcilik sistemi içinde pozitivist, anti-diyalektik bir seçenek çıkarma çabasından başka bir şey olmadığını görürüz. Fizikselcilikle "katışksız" ampirizm tüm içsel çelişkililiği ve saçmalığı belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Fizikselcilik bilimsel-kuramsal düşünmeyi küçümsediğinden ve bu nedenle önkoşulsuz olmak istediğinden, kendi önkoşullarını ("atomal olgular", "asal yaşantılar" ya da Fizikselci sistemin "temel öğeleri" ve "temel bağıntıları") oluşturmak için geriye kendisine sadece kurgusal yöntem kalmaktadır. "Katışksız" ampirizm zorunlu olarak kurgusal Metafiziğe dönüşmektedir.

Viyana Okulu'nun Almanya'daki etkinlikleri Faşizmin gelmesiyle kesintiye uğramıştır. Daha sonra, yani İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Yeni-Pozitivizm özellikle Çözümsel Felsefe olarak ABD'de, İngiltere'de, İskandinav ülkelerinde ve Latin Amerika'da etkili olmuştur.

Çözümsel Felsefe genellikle Viyana Okulu'nun düşüncelerine bağlı kalırken, yeni, dil-çözümsel Oxford Okulu adlı akım daha çok Wittgenstein'in Felsefe İncelemeleri'nde geliştirdiği dil oyunlarına ilişkin savlarını temel almıştır. Çözümsel Felsefe'den pek büyük ayrılıklar göstermeyen, kendisini Yeni -

Ampirizm olarak tanımlayan Yeni-Pozitivist, başka, üçüncü bir akım da, özellikle bilgikuramsal **Fenomenalizm**'i yeniden canlandırmaya, pozitivist doğrulama ilkelerine bir biçim vermeye ve bunları toplumbilimlerine uygulamaya çalışmıştır. Yeni-Ampirizm, **Eleştirel Akılcılık** denen akım içinde savunmalı (apologetik) ve maddeci felsefenin karşıtı bir özyapıya bürünmüştür.

Pozitivist düşünce tarzı hem felsefi olarak yansıtılan ve yöntem düzeyine çıkarılan hem de kendiliğinden (spontan) biçimler içinde meydana çıkmaktadır. Bu düşünce tarzı öncelikle çağdaş toplumun temel gerçekleriyle gelişim yasallıklarını yansıtmaktadır: İnsanın giderek artan yalıtılmışlığı, toplumsal ilişkilerin ayrımlaşması, vb... Toplumbilimlerini tümüyle, davranışçı (behaviorist) açıdan ele alınan bir ruhbilim, biyoloji ve fizik içinde eritmek için gösterilen Yeni-Pozitivizmci uğraşlar, özgül toplumbilimsel araştırmaların zorunluluğunu ve olasılığını, özellikle de toplumun nesnel-reel gelişme yasalarının varlığını ve bunların kavranılabilirliğini yadsımak için girilen sayısız çabalardan yalnızca birini oluşturmaktadır.

Pozitivist düşünce tarzı "olgular"dan hareket etmektedir. Pozitivist görüşçe göre olgu ve böylece "gerçek" olan, yalnızca duyusal olarak algılanabilen *fenomenlerdir*; yani nesnel-reel gelişme süreçlerinin yüzeydeki *fenomenleridir*. Olgu, bireyler arasındaki belirli ilişkiler ya da somut durumlardaki insani davranış tarzlarıdır. Pozitivizm bu ilişkileri ve davranış tarzlarını kendi dolaysızlıkları içinde, tarihsel, nedensel ve mantıksal bağlamın dışında, toplumsal-tarihsel süreçten ayırarak ele almakta ve betimlemektedir. *Fenomenleri* mutlaklaştırarak onları başlıca-olan ve yasal-olan durumuna getirmektedir. Örneğin **Karl Popper**, ekonomik rekabetle sonuçlarından bazıları arasındaki nedensel ilişkiyi tersine çevirmektedir: İnsanların yalıtılmışlığı ve toplumsal ilişkilerin ayrımlaşması sonuç-fenomenleri olmayıp, rekabetin başlıca nedenidir. Bu fenomen-

ler, "ötekilerden farklı olmak için... çoğunluğa uymamak ve kendi yolunda gitmek için" bireyde doğal olarak varolan, akıldışı bir "özgürlük"ün dışavurumlarıdır. Buna karşılık genel bir plana göre davranmak, "düşüncelerin ve görüşlerin uymacılığı (Konformismus)", "düşüncenin özgür rekabeti"nin ve bu nedenle bilimsel ilerlemenin sonu olmaktadır (**Tarihsekilliğin Sefaleti**). Toplumdaki temel aksaklıklar, Popper'in görüşünde değişmez doğa yasaları ve toplumsal gelişmenin zorunlu "ana itici gücü" durumuna gelmektedir.

Toplumsal ilişkilerin ve gereksinimlerin yansıması olarak pozitivist düşünce tarzı, özellikle Viyana Okulu tarafından felsefi kanıtlarla desteklenmiş, kuramsal bir temel üzerine oturtulmuş ve maddeci diyalektiğe karşı bir seçenek olarak genel geçerli bir yöntem düzeyine çıkarılmıştır. Bu biçimiyle İndirgemecilik ve bilgi-kuramsal *Fenomenalizm*'le yakın bir ilişki içinde bulunmaktadır. Pozitivizm aşırı anti-diyalektik ve bilim düşmanı özyapısını, ampiri düzeyinde ayak diremesiyle ve bilimsel "olgular"ı kuramsal olarak genelleştirmekten ya da dünya-görüşsel yorumunu yapmaktan kaçınmasıyla dışavurmaktadır; ayrıca bu özyapı, bilgi nesnelerini tarihsel ve sistematik bağlamından ayırma ve de tekilleştirme eğiliminde; belirli nesne özgüllüklerini, soyutlamaları ya da bilimsel yöntemleri mutlaklaştırma ve şematik olarak başka nesnelere ve bilgi alanlarına aktarma eğiliminde de açık seçik görülmektedir.

**POZİTİVİZMİN YA DA
POZİTİVİST DÜŞÜNCE
TARZININ ELEŞTİRİSİ**

POZİTİVİZMİN YA DA POZİTİVİST DÜŞÜNCE TARZININ ELEŞTİRİSİ

GİRİŞ

Günümüzde Pozitivizm'i yalnız çağımız felsefesine özgü bir akım olarak değil, çağdaş toplumun düşünce tarzı ya da düşünsel yapısı olarak ele almak daha doğru ve yerinde bir tutum olacaktır. Pozitivist düşünce tarzının sadece Comte ile Spencer'in, Mach ile Avenarius'un, Wittgenstein, Carnap ve Popper'in adıyla birlikte anılması sık sık karşılaşılan bir yanılgı olmakta ve böylece bu düşünce tarzının kendi toplumsal önkoşullarıyla, yani çağdaş toplum düzeniyle olan yakın ilişkisi gözden kaçmaktadır. Çünkü pozitivizmin meydana çıkışı ve yaygınlaşması, günümüz toplumunun gelişmesinin dolaysız ve de kendiliğinden dışavurumudur.

Felsefe tarihinde Pozitivizmin ilerici toplumsal devinimlere hiçbir yararı dokunmamıştır. George Berkeley ve David Hume gibi pozitivist akımın öncüleri bile, maddeci eleştiri karşısında din'i savunma amacını güden dünya-görüşsel sistemler ve düşünce tarzları geliştirmişlerdir. Düşünürlerce değişik biçimlerde yanıtlanan, insanın doğaya ve topluma akılcı yönden nasıl egemen olacağı sorusuna Berkeley'in, dış dünyanın varlığını yadsıyarak ve tanrı düşüncesini yeniden canlandırarak verdiği yanıt, günün toplumsal durumuna da uygun düşen bir çözüm oluyordu:

Bilindiği gibi İngiliz devrimi, soylularla burjuvazi arasında varılan bir uzlaşma ile sonuçlanmıştır. Böylece bir zamanlar devrimci olan burjuvazinin ideolojisini, özellikle tanrıtanımazcı maddeciliği ortadan kaldırma ve yerini maddeciliğe karşı bir öğretiyle doldurma gereksinimi doğmuştur. 1648'den sonra **Bacon** ve **Hobbes**'un felsefesine sırt çeviren burjuvazi ile burjuvallaştırılan soylular halk kitlelerini yatıştırmak için bir dine ve buna uygun olarak maddeciliği hedef alan bir felsefeye gereksinim duymuşlardır. Gerici konuma düşmüş burjuvazinin yeni çıkarlarını ideolojik açıdan dile getiren ilk düşünür **George Berkeley** olmuştur. Berkeley'in felsefi uğraşları, nesnel bir gerçekliğin yadsınmasından ileri gelmekteydi. Pozitivizmin daha sonra maddeciliğe karşı öne süreceği başlıca savları ilk kez Berkeley kendi felsefesi içinde geliştirmiştir. Burada, örneğin nesnel gerçekliğin ve maddesel tözlerin varlığının yadsınması, imgelerimizin (duyumlar, algılar ve tasarımlardan çıkıp kavramlar ve anlatımlar üzerinden kuramlara kadar) nesnel içeriğinin yok edilmesi ya da yadsınması, nesnel yasallıkların göz ardı edilmesi ya da idealist açıdan saptırılması söz konusu olmaktadır.

Öte yandan **David Hume**'un felsefesinde soylularla burjuvazi arasındaki uzlaşmanın daha da gelişmiş bir biçimi yaşanmaktaydı. Soylular giderek kapitalist ilişkileri daha çok benimsemeye başlamış, sermaye ise, yeni sanayiciler, bankacılar ve tüccarlar tam anlamıyla yararcı (utilitarist) ve tutucu bir konum almışlardı. Toplumsal ve de tinsel yaşam, egemen ilişkilerin sağlamlaştırılmasına yönelik çabalarca belirleniyordu. Hume'un siyasal-felsefi araştırmaları bu toplumsal ve ekonomik gelişmeyle uyum içindeydi. Hume'a göre en iyi yönetim biçimi, krallık iktidarıyla burjuva-soylu temsilcilerinin birleşmesiydi. Bilgi-kuramsal görüşleri de birçok bakımdan tutucu olan Hume'un felsefesi, örneğin göreceli-olan ve mutlak-olan arasındaki ilişki üzerine dahice düşünceler içermesine karşın, yine de

bilinemezlik'le (agnostisizm) sonuçlanıyordu. Berkeley öznel-idealist bir tutumla dış dünyanın salt bir duyum olduğunu ileri sürerken, Hume'un görüş açısı şöyleydi: Duyumların ar-
dında bir şeyler olmasa bile, bu konuda hiçbir yanıt verilemeyeceği için, sorunu dışlarım. Hume'un felsefesini izleyenlerden hiçbiri tutarlı bir tanrıtanımazcılığa ulaşamamış, ama birçoğu Pozitivizme varmıştır. Berkeley'e karşılık Hume'un dinsel dogmalarla bağı hemen hemen yok denecek kadar azdı. Felsefesinde açıkça tanrıbilimsel motifler pek görülmez. Berkeley kuramsal bir tanrı bilgisini olası sayarken, Hume bu olasılığı kesinlikle reddediyordu. Böylece tanrının varlığı kuramsal olarak artık kanıtlanamıyordu, ama Hume'a göre, onu kuramsal olarak çürütmek de mümkün değildi.

Bununla maddeciliğin ve din eleştirisinin önü alınmış olacaktı. Hume ayrıca, duyuşal izlenimlerin özne ile nesnenin dışında varolan bağımsız 'gerçeklikler' olduğu savını da öne sürmüştür. Böylece duyularımızın özyapısına ilişkin Mach'çı anlayışın felsefi temeli atılmış oluyordu. Soylularla burjuvazinin kurduğu bağlaşıklardan doğan İngiliz öznel idealizmi ile bilinemezliği gibi, **Louis Philippe** Fransı'nda feodalizmin kalıntılarıyla burjuvazi arasında varılan uzlaşmadan da pozitivist öğretilerin belirmesini kolaylaştıran bir ideoloji doğmuştur. **Napoleon**'un yenilgisinden sonra ve R storasyon döneminde gücü artan soyluların etkisi, 1830 devriminden sonra bile pek de az değildi. Bu devrimle birlikte Fransa halkından korku duymaya başlayan burjuvazi soylularla halka karşı bir bağlaşıklık kurmaya hazırđı. İdeoloji alanında bu uzlaşma, Restorasyon dönemi tinselcilindeki (spiritualizm) bilmesinlerci (obskurantist)  ğretilerin ortadan kalkmasıyla ve maddeci geleneklere karşı açılan savaşta daha etkili bir araç yerine geçmesi istenen felsefe sistemlerinin meydana çıkmasıyla kendini beli ediyordu. 1830'lu yılların sonlarına doğru Fransa'da Auguste Comte tarafından biçimlendirilen Pozitivizm, 18. yüzyıl ilerici Fransız fel-

sefesindeki maddeciliği ve tanrıtanımazcılığı ortadan kaldırma amacına yönelikti. Kısa bir süre sonra Pozitivizm burjuvazinin geniş çevrelerince-Fransa dışında da- benimsenmişti. Ayrıca Pozitivizm, idealist Alman felsefelerinin tersine, bilimi dogmatik doğa felsefesinden kurtarabilecek bir araç olarak da sunuyordu kendisini. Hegel okulunun çöküşü, Pozitivizmin Almanya ve Avusturya'da da etkili olması için elverişli bir ortam yaratmıştı. Pozitivizmciler kendilerini önyargısız, sağın, "pozitif" bir bilimin savunucuları sayıyorlardı. Bu Pozitivizmin özü, kendi kuşkucu-bilinemezci konumları dışında, tüm felsefelerin bilimselliğinin yadsınmasından ileri geliyordu. Yöntemleri de kısmen o dönemdeki doğabilimin yöntemlerine dayanıyordu ve açık seçik anti-diyalektik bir nitelik taşıyordu. Pozitivizmcilere göre felsefe büyük bölümüyle doğabilim içinde çözülüp dağılmalıydı. Tüm dünya-görüşsel sorunların bilimsel açıdan çözülemeyeceği ve yanıtlanamayacağının öne sürülmesi, Pozitivizmin temel savını oluşturuyordu. Felsefi dünya görüşler sözümona bilimsel olarak temellendirilemezlerdi. Fransız Pozitivizmi felsefedeki kurguların ve tinselciliğin önünü almak isteyen bir düşünce akımı olarak ortaya çıkmıştı. Gerçekte ise öznel idealizme bağlı kalmış ve kendi öğretilerinin bilimsel açıdan temellendirilebilirliğine hiç de bağımlı olmadığı için, idealist felsefeye ve dine bir zararı dokunmamıştır. Bu nedenle Pozitivizmin gördüğü başlıca işlev, felsefi maddeciliğin bilimselliğini gözden düşürmeye ve etkilerini azaltmaya çalışmaktan öteye gitmemiştir.

19. Yüzyılın sonuna doğru Almanya ile Avusturya'da etkili olmaya başlayan Pozitivizm, gerçekte maddeciliği hedef alan bir akım olmasına karşın, kurgusal, bilime yabancı bir doğa felsefesine, öznel-idealist dünya görüşlerine ve her çeşit diyalektik felsefeye karşı bir tepki saymaktaydı kendisini. Tıpkı Berkeley ve Hume'un felsefesi ve de Fransa'daki Pozitivizm gibi, Avusturya ile Alman felsefesindeki bu pozitivist akım da, ege-

men çevreler için halkı ideolojik açıdan silahsızlandırmanın büyük önem taşıdığı bir dönemde meydana çıkmıştır. Dünya-görüşsel bakımdan Alman burjuvazisinin durumu, bir yandan nesnel bilgileri elde etme olanaklarını yadsımasında ve özneelliğe sığınmasında anlatımını buluyordu. Öte yandan doğadaki, toplumdaki ve düşüncedeki temel devinim ve de gelişme yasallıkları konusunda bilimsel olarak temellendirilmiş gerçekleri içeren öğretilere karşı çıkmak için felsefe harekete geçirilmişti. Bir yandan Akıldışıcılığın yolu açılmış, öte yandan Pozitivizmi daha da geliştirmek gündeme gelmişti. İşte bu noktada yeni-Kantçılığın yanı sıra Ernst Mach ile Richard Avenarius'un felsefesi yardıma koşmuştur. Bu Pozitivizme kurucusunun adı verilerek "Machçılık" denmiştir.

Machçılık ikircimli küçük burjuvazinin ideolojik isteklerine de yanıt vermiştir. Kendisini yan tutmayan bir felsefe diye tanıtan Machçılık, küçük burjuva katmanları içinde uzlaşma yolları ya da yan tutmayan görüş açıları arayan öğeler için tutunacak bir dal olmuştur. Machçı Pozitivizm eski Pozitivizmin temel özelliklerini korumuşsa da, daha çok mücadeleci olmak zorunda kalmış ve bilimi tüm "metafizik saçmalıklar"dan temizleme belgisi altında, bilimleri maddeci temellerinden yoksun bırakmayı hedef almıştır.

Uzlaşmaz çelişkilerin artması ile Pozitivizmin gelişerek yaygınlık kazanması arasındaki bu belirgin ilişkiler gözönüne alınırsa, yüzyılımıza özgü Pozitivizmin, yani Yeni-Pozitivizmin Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen bunalım döneminde ortaya çıkmasını bir rastlantı olarak tanımlamak pek de mümkün değildir.

Yeni-Pozitivizm 1920'li yıllarda Avrupa'nın merkezinde Viyana Okulu'nun kurulmasıyla biçimlenmiştir. Okulun üyeleriyle daha önceki pozitivistler arasında felsefe tarihi açısından büyük bir ayrım yoktur. Onlar da tıpkı Comte, Mill, Spencer,

Mach ve Avenarius gibi, kendilerini maddeciliğin karşıtları olarak görmüyorlar ve "metafizik kurgular"a karşı savaştıklarını ileri sürüyorlardı. Gerçekte ise Yeni-Pozitivizmin işlevi, maddeciliğe karşı çıkmaktan ileri geliyordu ve bugün de aynı işlevi görmektedir. Kuşkusuz Yeni-Pozitivizm her zaman burjuvazinin kendi çıkarlarını savunmasına yardımcı olmuştur. Ne var ki, Viyana Okulu üyelerinin kişisel ideolojik ve siyasal tutumlarının ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir.

Öte yandan Yeni-Pozitivizme koşut olarak Akıldışıcılık da gelişmeye başlamıştı. Bilindiği gibi Akıldışıcılığın ideolojik yönden gördüğü işlev, toplumsal gelişmeyi gizemli bir duruma getirmekten ve giderek artan toplumsal çelişkileri gizlemekten ileri geliyordu. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gizemciliğin yaygınlaşması ve kişilere tapmanın ululanması, sermayenin çıkarı doğrultusunda önderlerden oluşan bir çevrenin diktatörlüğünü nesnel olarak hazırlamış ve daha sonra da desteklemiştir. Yeni-Pozitivizm Akıldışıcılıkla başlangıçtan bu yana bir çatışmaya girmiştir. Viyana Okulu üyelerinden birçoğu, toplumsal yaşamın tüm alanlarında giderek güçlenen Akıldışıcılığa karşı savaşmışlardır. Yazılarında akıldışıcı savlarla hesaplaşmayan Viyana Okulu üyesi hemen hemen yok denecek kadar azdır. Örneğin Carnap Heidegger'in felsefesini çözümlerken akıldışıcı felsefeyi de eleştirmiş ve felsefedeki sorunların sadece dildeki karışıklıklara dayandığı görüşüne varmıştır. Bilindiği gibi bu sav daha önce Wittgenstein tarafından savunulmuştur.

Demek ki Viyana Okulu içinde oluşan Yeni-Pozitivizm, toplumsal üstyapının akıldışıcı duruma getirilmesine karşı bir tepkiydi. Yeni-Pozitivizmciler, özellikle Neurath, Carnap ve Philipp Frank'ta belli olduğu gibi, Akıldışıcılığın gelişmesi ile toplumdaki gününü doldurmuş güçlerin eylemleri arasında bulunan kimi bağlamaları açık seçik görmüşlerdir. Aslında Yeni-Pozitivizmciler burjuva aydınlanmasının görüş açısını savunmaktaydılar: Mantıksal bir düşüncenin ve bilime dayalı bir

dünya anlayışının propagandasını yaparak yeni bir toplumsal düzenin kurulmasına yardımcı olmak istiyorlardı. Ancak bu yeni düzenin ayrıntılarını açıklamıyorlardı. Viyana Okulu'nun önde gelen temsilcileri Akıldışıcılığa karşı savaşta kendilerini, Viyana'lı öğretmenler ve Alman sanatçıları arasındaki, kısmen de bilim alanındaki görece ilerici güçlerle birleşmiş hissediyorlardı. Yeni-Pozitivizm ideolojide söylencenin egemen olmasına ve toplumsal varlığın giderek faşistleştirilmesine karşı nesnel olarak hiçbir şey yapamamıştır.

Yeni-Pozitivizm matematik, mantık, doğabilim, teknik bilimler ve bir dizi modern bilim dallarının gelişmesi için ideolojik-felsefî bir temel oluşturmuştur, hem de doğabilimlerine özgü kendiliğinden (spontan) bir maddecilik yönsemesine meydan vermeden. Yeni-Pozitivizm genelde ne idealizm ne de Akıldışıcılık için bir tehlike yaratmıştır; ama maddeciliğe karşı bir silah olarak işlev görmüştür. Ne var ki, faşist diktatörlük Yeni-Pozitivizmi de yıkıcı bir güç sayarak egemen ideolojiden uzaklaştırmıştır.

Yeni-Pozitivizmcilerden birçoğunun kişisel yönelimi ve oynadığı nesnel rol ayrılıklar göstermekteydi. Ve bu ayrımı görmek de oldukça güçtü. Üstelik burjuvazi bile Yeni-Pozitivizm tarafından tehdit edilmeyip, tersine desteklendiğini uzun süre anlayamamıştır. En gerici sermaye çevreleri bu dünya görüşüne ve pozitivist düşünce tarzına pek de yakınlık göstermiyorlardı. Bunun yerine, diktatörlüğü ideolojik yönden temellendirmek için kendilerine daha uygun görünen Akıldışıcılığa bel bağlamışlardı. Büyük toplumsal dönüşümlerin ve bunalımların baş gösterdiği, faşizmin biçimlenerek geliştiği bir dönemde, kendisini dünya görüşü açısından tarafsız sayan Yeni-Pozitivizm daha çok yolunu şaşırmış, dünya-görüşsel ve siyasal-ideolojik bakımdan sallantıda kalan küçük burjuvazinin, özellikle de küçük burjuva aydınlarının gereksinimlerini karşılamıştır. Viyana Okulu Alman ya da Avusturya sermayesinin desteğini hiçbir za-

man kazanamamış, bu ülkelerdeki etkisi de oldukça sınırlı kalmıştır.

Yeni-Pozitivizm bir yandan toplumbilimler dışındaki modern bilimlerin gelişmesini engellemeyip, bu gelişmeye kısmen yaranı bile dokunmuş, ancak öte yandan tüm yeni bilgilerin bilimsel, maddeci bir dünya imgesi içinde bireşimini engellemiştir. Egemen koşulların istikrarını sağlamak için Yeni-Pozitivizmi elverişli bir araç yapan birinci özellik, maddeciliğe karşı oluşudur. Yeni-Pozitivizm maddeciliği, maddenin varoluşunu ve bilinç karşısında birincilliğini öne sürdüğü için, bilimdışı diye yermiştir. Yeni-Pozitivizmin ikinci özelliği de tarihselciliğe karşı oluşudur. Gerçek-olanlara tümüyle tarihselci olmayan biçimde yaklaşımı, temel toplumsal yasallıkları yadsımasına neden olmuştur. Kapitalist kâr için zorunlu olan bilimlerin gelişmesine izin veren ve bir bakıma bu gelişmeyi destekleyen, buna karşın maddeciliğin yaygınlaşmasını engelleyen, tarihselci olmayan bir maddecilik-karşıtı olarak üstelik temel toplumsal yasallıkları yadsıyan bir felsefe, yani Yeni-Pozitivizm, yüzyılımızın yirmili ve otuzlu yıllarında gericiliğin işini nesnel olarak kolaylaştırmıştır. Yeni-Pozitivizmcilerden birçoğunun yönelimi farklı bile olsa, bu durum yine de geçerlidir.

Yeni-Pozitivizmcilerce ya da Yeni-Pozitivizme yakın düşüncülerce geliştirilmiş ya da gelişmeleri Yeni-Pozitivizmciler tarafından etkilenmiş bilim dalları bilimsel-teknik devrim sürecinde giderek daha çok uygulama alanı bulmaktadırlar. Bu süreç içinde Yeni-Pozitivizmciler düşünceler sözü edilen bilim dallarına taşındıkları için, Yeni-Pozitivizmin yayılma olasılığı giderek artmaktadır.

MANTIKSAL POZİTİVİZM YA DA YENİ-POZİTİVİZM

Çağdaş felsefedeki bilgi-kuramsal sorunlara eğilmiş akımlar içinden en etkilisi kuşkusuz Yeni-Pozitivizm ya da Mantıksal Pozitivizmdir. Otuz yıllık bir süreyi aşan bu etki önemli birçok bilim adamını (W.Heisenberg, N.Bohr, K.Gödel vb.) ve geniş bir aydınlar çevresini kapsamıştır. Bilim alanında etkinlik gösteren batı ülkelerindeki aydınlardan büyük bir bölümünün Yeni-Pozitivizmi gerçek bir bilim felsefesi olarak gördüğünü söylersek, durumu abartmış sayılmayız. Ve Yeni-Pozitivizm de çağdaş toplumun tinsel yaşamında sanki uzun bir süre yer edecekmiş gibi görünmekteydi. Ne var ki, altmışlı yıllar içinde bu akım çökmeye ve yozlaşmaya başlamıştır.

Ancak Yeni-Pozitivizmin eleştirisi yine de güncelliğini korumaktadır. Bu akımın ortaya çıkışı, gelişmesi ve yazgısı birçok bakımdan günümüz felsefesinin içinde bulunduğu bunalımı genel çizgileriyle yansıtmaktadır, bu anlamda Yeni-Pozitivizme yönelik eleştirel bir yaklaşım, bu akımı aşan bir önem taşımaktadır. Ayrıca günümüz felsefesinin öteki okulları ile revizyonizm üzerinde de büyük etkisi vardır Yeni-Pozitivizmin. Bu nedenle eleştirel bir çözümleme, çağdaş felsefedeki yeni akımlardan bazılarının özünü ve gelişim yönsemelerini kavramaya yardımcı olacaktır. Sonra Pozitivizmin çağdaş toplumda başlangıçtan bu yana yalnız felsefî bir akım olarak değil, -herşeyden

önce- bir düşünce tarzı olarak yer ettiği de unutulmamalıdır.

Çağdaş Pozitivizm düşüncesi ana çizgileriyle, 1920'li yılların sonu ve 30'lu yılların başında Viyana Okulu üyeleri ve İngiltere, ABD, Çekoslovakya, Fransa ve de öteki ülkelerdeki aynı düşünceleri paylaşan kişiler tarafından biçimlendirilmiştir. Bunların başında M.Schlick, R.Carnap, O. Neurath, K.Hempel, K.Popper, Ph.Frank, G. Reichenbach gibi adlar geliyordu. Yeni-Pozitivizmin ortaya çıkışında L. Wittgenstein ile B.Russel'in yapıtları da büyük bir rol oynamıştır. Gelişmenin bu aşaması *Mantıksal Pozitivizm* diye tanımlanmış ve bu tanımlama sık sık öğretinin bütününe uygulanmıştır, metinde her ikisi de eşanlamlı olarak kullanılacaktır.

Bu dönem içinde doğabilimlerinde görülen ilerlemeler ve buna bağlı olarak fizikte beliren bunalımlar, mantıksal - yöntembilimsel sorunsal ön plana çıkarmıştır. *Görelilik Kuramı* ile *Kuantum Mekanikliği*'nin oluşması ve gelişmesi yoğun tartışmalara yol açmıştır. Tartışmaların odak noktasında bilimin temellerine ve bilimsel bilgiye ilişkin sorunlar bulunuyordu: Bilimsel kuramın özü nereden ileri gelmektedir? Bu kuramların yapısı nasıl kurulmuştur? Deneyimle nasıl bir bağlantısı vardır? Tartışmalar sırasında, geleneksel idealist öğretiler için tipik olan *metafizik* yaklaşımın, yani bilimsel önermelere ve toplumsal pratiğe dayanmayan salt kurgusal bir yaklaşımın yetersiz olduğu açık seçik görülmüştür.

Mantıksal Pozitivizmin temsilcileri akılcı konumlardan çıkarak Fenomenolojinin, Bergsonculuğun, Alman Varoluşçuluğunun metafizik niteliğini eleştirmişlerdir. Bu okullara karşılık, Yeni-Pozitivizmciler deneyime dayalı, temel bir bilim saydıkları bir felsefe kurma düşüncesini geliştirmişlerdir. Felsefenin bu Yeni-Pozitivist biçimi, mantıksal açıdan kesin olarak formüle edilmiş bir sorunu içeriyordu: Bilimsel ilkeleri ve sorunları hiçbir anlam taşımayanlarından ayırmak. Böylece felsefe, ku-

ramsal bilgilerin dünya-görüşsel bakımdan tarafsız, ideoloji-dışı bir biçimi durumuna getirilmiştir. Felsefenin nesnesinin de bilim dilinin mantıksal çözümlemesi olduğu açıklanmıştır. "Felsefe yapmak, bilimdeki kavramlarla önermeleri mantıksal çözümlemenin yardımıyla açıklamaktan başka bir şey değildir" (Rudolf Carnap).

Felsefenin nesnesine ilişkin Yeni-Pozitivist düşüncelerin bilgi-kuramsal kaynaklarından birini, doğabilimlerinin gelişmesiyle beliren yöntembilimsel güçlükler oluşturmuştur. Mantıksal Pozitivizmcilere göre, bu güçlükleri aşmak için önce biçimselleştirilmiş bir bilim dilinin yaratılması, ardından da kuramsal ve ampirik düzeyleri arasındaki ilişkilerle yöntemlerinin mantıksal olarak çözümlemesi gerekmektedir.

Yeni-Pozitivizmin ikinci kaynağını da, matematiksel mantığın gelişmesi, bunun matematikteki temel sorunlara uygulanması ve genelde bilimin matematikselleştirilmesi (daha doğrusu: biçimselleştirilmesi) oluşturmuştur. Bu yönsemeler, felsefi sorunların mantıksal çözümlemesini felsefenin ereği ve yöntemi olarak gören bir akımın doğmasına yol açmıştır. B.Russel'in 1912-1924 yılları arasında geliştirdiği mantıksal çözümleme yöntemi kurgusal felsefedeki "bularık" düşüncelerin karşısına felsefi sorunların kesin matematiksel ve kanıtlanabilir çözümü olarak çıkarılmıştır.

Yeni-Pozitivizmin felsefe alanında deneyimi bulunmayan birçok aydın tarafından benimsenmesi, işte bu özelliğinden kaynaklanmaktadır. Yeni-Pozitivizmcilerin doğabilimlerini örnek alarak felsefeye kesin bir bilim karakteri kazandırmaya çalışmaları, felsefeyi bilim adamlarının sorunlarını onların anlayabileceği bir dille tartışmak için bir araç olarak görmeleri, bu aydınları duygusal yönden çok etkilemiştir. Dünya-görüşsel "tarafsızlık" düşüncesi ve felsefenin kapsamına giren toplumsal sorunlardan büyük bir bölümünün bilimden uzaklaştırılması,

küçük burjuva aydınlarından bir bölümünün siyasa-dışı tutumuna da uygun düşmüştür.

Ne var ki bu nokta, Yeni-Pozitivizmin en zayıf yanıydı. Yeni-Pozitivizmcilerin bilimsel olarak felsefe yapmaya çalışmaları, *felsefeyi bir bilim olarak kabul etmemeleriyle sonuçlanmıştır.*

İlk bakışta bu çıkarsama bir paradoksmuş gibi görünmektedir: Acaba Yeni-Pozitivizm felsefeyi yorumlarken çıkış noktası olarak bilimlerin reel gereksinimlerini göz önünde bulundurmamış mıdır? Felsefeye bilimsel bir görünüş kazandırmaya çalışmamış mıdır?

Gerçekten de mantıksal-yöntembilimsel sorunların araştırılması, matematiksel mantığın araçlarıyla bilim dilinin çözümlemesi yapay olarak üstlenilmiş görevler değildi. Mantıksal Pozitivizmin temsilcilerinden birçoğu matematiksel mantık, matematik, fizik, dilbilim gibi alanlarda ad yapmış ünlü bilim adamlarıydı ve somut mantıksal-yöntembilimsel ve de özgül bir dizi sorunun biçimlendirilmesine önemli katkıları olmuştu. Bu durum karşısında bilimdeki biçimsel (matematiksel, siberetik, imbilimsel) yöntemlerin işlevini tümüyle yadsımak bir yanılgı olacaktır. Ancak Yeni-Pozitivizmin hatası, genelinde bu sorunlara eğilmesinden ileri gelmemektedir. Pozitivist düşünce tarzının yanılgısı, bir alanda doğru ve etken olan araştırma yöntemlerini bilgilenme etkinliğinin başka bir alanına ve genel olarak kültüre uygulayarak genelleştirmesinden kaynaklanmaktadır.

Böyle davranılır ve tüm zenginliğiyle yüzlerce yıllık bilgilenme ve de kültür tarihi felsefeden uzaklaştırılırsa, ayrıca bu tarihle sağın doğabilimleri arasında doğrudan bir ilişki de yoksa, o zaman felsefeyi yalnızca içeriğinden yoksun bırakmakla kalınmaz, üstelik böyle bir tutumla, niteliği tarihsel olarak biçimlenen felsefenin çelişkiye düşmesi de önlenemez. Çünkü

felsefenin özü salt doğabilimlerin değil, toplumsal pratikle bilginin *tüm biçimlerinin* genelleştirilmesidir. Felsefenin nesnesini, doğabilimlerindeki gelişme aşamalarına göre önem kazanan sorunlar düzeyine indirgemek, felsefenin dünya-görüşsel ve ideolojik işlevini gözardı etmeye yol açar.

Felsefenin özgüllüğü, bir yandan insanlarla gerçeklik arasındaki kuramsal ilişki biçimlerinden biri olmasından, yani belirli bir bilgilenme işlevini yerine getirmesinden ileri gelmekte, öte yandan da toplumsal bilinç olarak meydana çıkmakta ve böylece toplumsal gerçekliği belirli sınıfların görüş açısından değerlendirmektedir. Felsefe tarihinde değişik okullar bu yönlerden ya birini ya da ötekini öne çıkarmışlardır. Maddeci felsefe, genelleştirmelerde bulunmak için kendisine gerekli malzemeyi sağlayan doğabilimleriyle yakın bir ilişki içindedir, onları bilimsel yöntemlerle donatmaktadır, tüm bunlar bilim adamlarına, uzmanlık alanlarındaki genel sorunlara kuramsal açıdan doğru bir yaklaşımda bulunmaları için yardımcı olmaktadır.

Felsefenin nesnesini dilin mantıksal çözümlenişine indirgemek, insanların çok yönlü etkinlikleriyle tarihsel gelişimlerini araştırma olanağını Yeni-Pozitivizmcilerin elinden almıştır; ne var ki, böyle bir araştırma gerçekleştirilmeden, bilim nedir ve bilimsel bilgi nedir sorularına yanıt bulma olanağı yoktur. Ancak sözkonusu olan yalnız bu değildir. Yeni-Pozitivizmciler dünya-görüşsel bakımdan "tarafsız" olduklarını açıklamalarına ve metafiziği reddetmelerine karşın, kendi yandaşlarınca bile metafiziğin bir çeşitlemesi olarak değerlendirilen, belirli dünya-görüşsel ve ideolojik bir yönelime sahip olan bir kuram geliştirmişlerdir.

Çağdaş Pozitivizmin kökleri Machçılığa kadar uzanmaktadır. Mach, Avenarius ve bu öğretinin öteki temsilcileri gerçekliğin, duyularımızın bir toplancası olduğu görüşündeydiler ve duyuları da, özleri gereği ne fiziksel ne de ruhsal olan etkisiz

öğeler biçiminde yorumlamışlardır. Mach'a göre kavramlar, öznenin duyusal deneyimlerini oluşturan öğelerin bağlanış tarzıdır, yani ardında nesnel gerçeklik bulunmayan duyumlardır.

Yeni-Pozitivizm Machçı bilgi kuramının tek yanlı *Ampirizmini* ve *Fenomenalizmini* aşamamıştır. Her ne kadar mantıksal bir görünüş altında da olsa, dünyanın "tarafsızlığı" savını korumuş ve bilginin özünü, öznenin deneyimindeki "dolaysız olgular"ın çözümlenmesi olarak yorumlamıştır.

Mantıksal Pozitivizm tarafından ele alınan bilgi-kuramsal sorunsalın merkezinde, kuramsal ve ampirik bilgiler arasındaki ilişki sorunu bulunmaktaydı. **Philipp Frank**'a göre bilim felsefesinin ana sorununu, sağduyunun algılarından çıkarak genel bilimsel ilkelere nasıl ulaştığımızın araştırılması oluşturmaktadır. Yeni-Pozitivizmciler bu soruya yanıt ararlarken felsefelerine temel olan birkaç düşünceyi de geliştirmişlerdir:

1. İndirgemecilik: Mantıksal Pozitivizm kuramsal bilginin doğrudan doğruya duyu-verilerine indirgenebileceği görüşünden yola çıkıyordu, ve bunların da bilimi ilgilendiren biricik gerçekliği oluşturduğunu ileri sürüyordu. Bu veriler, değişik aşamalarda ve Yeni-Pozitivizmcilerin birçoğu tarafından öznenin çözümleyen duyusal deneyimleri olarak, olgular, protokol önermeler, yani öznenin dolaysız gözlemlediği şeyleri ya da olguları içerikçe saptayan önermeler olarak anlaşılmıştır. Ancak hepsi şu noktada birleşiyorlardı: Özne tarafından duyumsanan her şey, öznenin bilincindeki katışıksız ruhsal öğelerin bütünü, yani deneyimi ve bunlar da bilimsel bilgilerin temelini oluşturmaktadır. Bilinç içeriğinin nesnel temeline ilişkin sorunu, sözümona anlamsız olduğu için, araştırmaya yanaşmadıklarından yasal olarak öznel idealizme saplanmaktadırlar; ve bu idealizm Yeni-Pozitivizmcilerde öznel-olana yeniden değer kazandıran bir nesnelleştirme biçimi almaktadır: Nesneler duyumlardan başka bir şey değildirler.

Öznellik çıkmasına düşmemek için Yeni-Pozitivizmciler nesnel-olanın doğasına ilişkin sorunu kendi görüşleri çerçevesinde "bilimsel" açıdan yanıtlamaya uğraşmışlardır. Bu sorun Yeni-Pozitivizmcilerin karşısına, özneller-arasılık (inter-subjektivitaet) sorununu, yani bilimsel bilgilerin genel geçerliğini temellendirirlerken çıkmıştır: Bilimsel bilgilerin çıkış noktasını bireyin ruhsal deneyimi oluşturduğu halde, bilimsel bilgiler neden tek bir kişinin yaşantısından daha çoğunu anlatmaktadır?

Yeni-Pozitivizmciler başlangıçta bu sorunu, kavramların mantıksal kuruluşuna ilişkin Carnap tarafından biçimlendirilen bir yönteme başvurarak çözmeye çalışmışlardır; bu yöntem, farklı bireylerce edinilen izlenimlerdeki yapısal uygunlukların saptanmasından ileri geliyordu. Ardından da **fizikselcilik** denen tasarım geliştirilmiştir. Carnap'ın formüle ettiği bu tasarıma göre betimleyici terimleri içeren tüm somut bilimlerdeki önermeleri, biçimsel mantığın yardımıyla yalnız fizikte kullanılan kavramlardan oluşmuş önermelere aktarmak mümkün olacaktı. Fizikselciliğin yandaşlarına göre, fizikteki protokol önermelerin dilsel biçimi özneller-arasılığı içermektedir; bu nedenle bir bilim dilinin sadece fizik diline indirgenebilecek olan önermeleri bir anlam taşımaktadır.

Ne var ki, fizikselci programı gerçekleştirmek için harcanan tüm çabalar sonuçsuz kalmıştır, ve Yeni-Pozitivizmciler düşünürlerin bir bölümü indirgemecilik postülasını daha ılımlı bir duruma getirmek zorunda kalmış, fizik diline indirgeme işlemini ancak "olanaklar elverdiğinde" gerçekleştirmeyi düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu durum, deneyimin doğası ve nesnel gerçeklikle ilişkisi bakımından konumlarındaki tutarsızlığın bir belirtisi olmaktadır.

50'li yılların ortalarında Carnap, kuramsal terimleri gözlem dilinin terimlerine indirgemek gibi böylesine ılımlı bir postüla-

nın bile gerçekleştirilemeyeceğini görmüştür. Kaleme aldığı son yazılarında, gözlem dili terimlerini temel alarak kuramsal terimleri açık seçik belirlemenin mümkün olamayacağını açıklamıştır.

Yeni-Pozitivizmin konumlarında meydana gelen değişiklikler gözden kaçmamaktadır; ancak bu, maddecilik yönünde bir devinim değildir, çünkü insanların duyuşal deneyimlerinin ardında bulunan nesnel gerçeklik sorunu üzerinde tartışmaya hâlâ yanaşmamaktadırlar.

2. Dil öğretisi ve mantığın doğası: Bilim dilinin mantıksal çözümlenişini felsefenin nesnesi durumuna getiren Yeni-Pozitivizmciler felsefeye, en başta dilsel sistemler olarak ele alınan bilimsel kuramların mantıksal yapısını, bileşenleri arasındaki mantıksal bağlamları ve felsefe ile mantığın dilsel yapısını incelemeye yarayacak şekilde bir yön vermişlerdir.

Yeni-Pozitivizmciler başlangıçta, bilim diline ilişkin mantıksal sözdizimin (Syntax) bilim felsefesince biçimlendirilmesi gerektiği görüşündeydiler: "Anamlı tüm felsefi sorunlar sözdizimin konusudurlar" (R.Carnap). Dilin mantıksal sözdizimi, bu dilin yapısına ilişkin kuram olarak anlaşılmıştır; bu ise, varolan bir dildeki geçerli anlatımların oluşmasını ve anlatımlar arasındaki ilişkileri düzenleyen kuralların saptanmasını gerektirir. Dilin sözdizimi nesnelere ilişkin alana bağımlı olmadığı sürece, seçilecek mantık kişinin isteğine kalmaktadır. Dilin başlangıç kurallarıyla belitlerinin (Axiom) seçimi, Yeni-Pozitivizmcilere göre bir sözbirlik, bir anlaşma sorunudur; çünkü kişi, yararlı görünen herhangi bir anlatım biçimini kullanma özgürlüğüne sahiptir.

Ancak bu anlaşmacılık sorunlara bir çözüm getirmemektedir; bilimde başlangıç ilkesi ve beliti olarak neden herhangi bir savın değil de belirli, gerçek bir savın seçildiği, bilim adamlarının niçim tek ve aynı mantıksal kurallarla biçimlere başvurduk-

ları ve bir kuramı hazırlarken niçin görelî bir özgürlüğün bulunduğuşoruları yanıtsız kaldığından bir çözüm sunamamaktadır, çünkü çözümler, bilindiğı gibi büyük ölçüde kuramın içeriğine bağılıdır.

Karşılarına çıkan tüm bu sorunlar Yeni-Pozitivizmcileri mantıksal sözdizimi öğretisini, bir dildeki anlatımlar ve dilsel olmayan nesneler arasındaki ilişkileri inceleyen bir kuramla, yani anlambilim'le (Semantik) tamamlama zorunda bırakmıştır. Ancak şunoktanın da belirtilmesi gerekmektedir: Dilsel anlatımların *anlamı*'nın araştırılmasında ve "anlam", "eşanlamlılık", "mantıksal sonuçlar" gibi kavramların belirlenmesinde reel bilimsel sorunlar söz konusu olmaktadır, ve bu sorunları da bir bilim dalı olarak mantıksal anlambilim ele almakla yükümlüdür. Anlambilimsel sorunlar, herhangi biçimsel bir sistem, bir *yorum* içerdiği zaman, yani içeriksel bir kuramla ya da nesnelere ilişkin bir alanla uyum sağlar duruma getirildiğı zaman da meydana çıkmaktadırlar. Mantıksal anlambilimin gelişmesine önde gelen Yeni-Pozitivizmcî düşünürlerden bazılarının büyük katkıları olmuştur.

Yeni-Pozitivizmcilerin geliştirdikleri mantıksal anlambilim'in felsefî yorumuna gelince, bunun bir çeşit im fetişizmi olduğu söylenebilir. Bu yoruma göre, bir kavram sistemi olarak kuramla, yani nesnel şeyler ve fenomenlerin önemli özelliklerini bağlamları içinde yansıtan düşünsel yansılarla, bir im ve dilsel sistem olarak kuram arasında herhangi bir ayrım yoktur. Ne var ki, mantığın araçlarıyla imler arasındaki ilişkilerin incelenmesi, bilgi sürecinin özgül felsefî araçlar yardımıyla araştırılmasının yerini alamaz. Tüm karmaşıklığı ve çok yönlülüğü içinde bilginin diyalektiğı maddeci yansıtma kuramı tarafından ortaya çıkarılmıştır; bu kuram özne ile nesne arasındaki ilişkileri, nesnel gerçeklikle onun öznel düşüncel imgesinin insan bilincinde birleşmesinden doğan bir süreç olarak ele almaktadır.

Yeni-Pozitivizmciler mantıksal ve de matematiksel savları ampirizimciliklerinin tersine *çözümsel* savlar olarak, yani içerdikleri gerçek payı mantıksal terimler tarafından belirlenen ve deneyime bağımlı olmayan savlar biçiminde yorumlamaktadırlar. Kanılarına göre bu savlar, dildışı bir gerçeklik üzerine herhangi bir enformasyon içermemektedirler, içerikten yoksundurlar ve *a priori*'dirler. Böyle bir tasarım bilimsel pratiğe ters düşmektedir. Deneyimi denetlemek için mantıktaki ilkelerin ve matematikteki başlangıç ilkelerinden birçoğunun gerekli olmadığını söylemek oldukça güçtür; çünkü somut bilimlerdeki gerçek, deneyim temel alınarak saptanmaktadır. Ancak bu, sözü geçen ilkelerin *a priori* oldukları anlamına gelmez. Mantıktaki yasalar ve matematikteki ilkeler de reel dünyanın ilişkilerini genelleştirerek yansıtmaktadırlar. Bu ilişkiler insanların pratik etkinliklerinde meydana çıkmakta ve bilinçlerinde (mantıksal yasalar), edindikleri bilgilerde (matematiksel gerçekler) yer etmektedir.

3. Doğrulama ilkesi: Bu ilkeye göre bilim dilindeki önermelerin bilimsel anlamı, öznenin duyusal deneyimleri bu önermelerle karşılaştırılarak saptanmaktadır. Eğer denetlenecek önerme doğrudan doğruya deneyimle karşılaştırılamıyorsa, o zaman mantıksal çözümleme yoluyla bu duruma uygun düşecek önermelere ulaşılmalıdır. Buna karşılık bir önerme deneyimle ne doğrudan ne de dolaylı karşılaştırılabiliyorsa, o zaman bu önerme her çeşit bilimsel anlamdan yoksundur. "Bir önermenin anlamı, bu önermeyi doğrulamak için uygulanan yöntemden ileri gelmektedir" (M. Schlick).

Viyana Okulu üyelerinin kanısına göre doğrulama ilkesi, kuramsal ve ampirik bilgiler arasındaki ilişki sorununu çözme-ye yarayacaktı. Bu nedenle ağırlığı, anlamın kesin ve değişmez saydıkları biçimsel-mantıksal çözümlemesine vermişlerdir.

"Doğrulamacılık" sorunların çözümü için yetersiz bir temel

oluşturmuştur. Doğrulama ilkesi titizlikle uygulansa da, en yakın ampirik önermeleri bile denetlemenin mümkün olmadığı görülmüştür; çünkü denetlemeye ölçüt alınan deneyim hiçbir zaman kesin değildir. Üstelik bilimdeki yasaları bu şekilde doğrulamak da mümkün değildir. Ayrıca gerçek bilimsel bilgilerin gözlemlenişi, ampirik verilerden kuramsal genelleştirmelere geçişin ve denetlenmelerinin çok daha karmaşık bir süreç olduğunu kanıtlamaktadır; bunun dışında bu süreç, doğrulama ilkesinin dar çerçevesine girmeyen momentleri de içermektedir.

Yeni-Pozitivizmciler daha sonra bir çıkış yolu olarak "hafifletilmiş" doğrulama çeşitleri önermişlerdir (M.Schlick'in "kısmi" doğrulanabilirliği, K.Popper'in "yanlışlanabilirliği", H.Reichenbach'ın "olasılıkların doğrulanması" gibi). Kuramsal ve ampirik düzeyler arasındaki ilişkileri açıklamak için de 50'li yılların ortalarında koşullu-tümdengelimli denen model benimsenmiştir; ne var ki, bu çabalardan bir tanesi bile Yeni-Pozitivizmcileri amaçlarına ulaştıramamıştır. Bunun başlıca nedeni, Yeni-Pozitivizmcilerin dış dünyaya ilişkin biricik gerçek bilgi olarak her zaman ampirik bilgi savına bağlı kalmış olmalarıdır. Bu durum, bilimsel bilginin özünü ampirik veriler arasındaki bağlamların saptanması olarak ele almalarına yol açmıştır; ayrıca ampirik enformasyonlar gözden geçirilirken kuramsal bilgiye sadece yardımcılık rolü düşmüştür: bu nedenle kuramsal bilgi ilkesel olarak gerekli görülmemiştir. Buradan da şu sonuç çıkmaktadır: Kuramsal kavramlar gözlemsel terimlerden farklı olarak reel bir içeriğe sahip değildirler; gerçeklikte karşılıkları yoktur ve salt teknik amaçlara ulaşmak için yararlanılabilecek birer mantıksal yapıdır. Böylesine bir konum yalnız bilimsel bilginin reel sürecini araştırmayı değil, matematiksel mantığın genel kurallarıyla uyum içinde bilim dilinin biçimsel şemasına da bir biçim vermeyi gerektirmektedir. Fenomenalizm, anti-tarihselcilik ve biçimsel yöntemlerin mutlaklaştırıl-

ması Yeni-Pozitivizmin özelliklerindendir, ve bu özellikler bilimsel kuramların nasıl oluştuklarına, nasıl denetlendiklerine ve geliştiklerine ilişkin sorunun Yeni-Pozitivizmciler tarafından doğru olarak ortaya konmasını engellemiştir. Bilimle bilginin pozitivist yorumu hiçbir zaman özdeşleştirilmemelidir. Biçimsel-mantıksal ve matematiksel yöntemlerin modern bilimlere yaygın bir biçimde uygulanması, bu yöntemlerin pozitivist düşünürlerce fetişleştirilmesine neden olmuştur.

Bilimsel bilgi sorunsalını tüm görünüşlerinin birliği içinde araştırmak ancak diyalektik maddecilikle mümkün olmuştur. Maddeci felsefe bilimi, nesnel gerçekliği eksiksiz yansıtan kuramsal bir sistem biçiminde ele almakta, toplumsal gelişme içinde bir moment olarak görmektedir; bilimdeki ve bilimsel bilgideki görelî bağımsız gelişmelerin toplum tarafından koşulandığını meydana çıkarmaktadır. Doğayı ve toplumu değiştiren insan pratiğinin bilginin çıkış noktası ve ölçütü olduğunu kanıtlayan diyalektik maddecilik, doğrulanabilirlik sorununu bilimsel açıdan yanıtlamak için yöntembilimsel bir temel oluşturmaktadır. Nesne ile öznenin düşümdeşliği ve "düşüncelerin mantığı" ile "şeylerin mantığı"nın karşılaştırılması, maddi etkinliklerin nesnel yasallıklarına bağımlı olan pratik içinde gerçekleşmektedir. Pratiğin sağladığı görüş açısı, doğal olarak öznelliği ve insan bilincinin etkinlik momentini de içeren bilimsel bilginin gelişmesini açıklamak için olanaklar sunmaktadır, ve bu moment ne pozitivist Fenomenalizmin ne de "yaşam felsefesi"ndeki akılcılığın kapsamına girmektedir. Bilincin etkinliği isteğince (keyfi) gerçekleşen bir süreç değildir; bu süreç nesnel koşullu diyalektikten, yansıtmadan ve gerçeği giderek daha yetkin bir biçimde ortaya çıkarma yöneliminden kaynaklanmaktadır.

Temsilcilerinden sadece birkaçının toplumbilimle ilgilenmesine karşın, Mantıksal Pozitivizmin toplumbilim düşüncesi üzerindeki etkisi büyük olmuştur. Bunlar arasından ilk sırada,

"ampirik" toplumbilim tasarımını kaleme alan O. Neurath gelmektedir. Neurath'a göre toplumbilim, insanların davranışlarını incelemektedir. Davranışlar da -ki bu uzamsal-zamansal bir ilişkidir-, doğabilimlerin kullandıkları yöntemleri toplumsal fenomenlerin araştırılmasına uygulamak için olanak sağlamaktadır. Neurath'ın kanısına göre, fizik dili bilimsel bir toplumbilimin de temelini oluşturabilir.

Bu tasarımdan kaynaklanan toplumbilimleriyle doğabilimleri arasındaki ayrımı yadsıma, toplumbilimde nicel ve davranışçı yöntemlere öncelik tanıma eğilimi toplumbilimcilerin birçoğu tarafından benimsenerek geliştirilmiştir. Kanılarına göre, toplumbilimin bilimsel ve pratik işlevleri arasında bir bağ bulunmayıp, tersine belli bir oranda dışlamaktadırlar birbirlerini, çünkü toplumbilimcilerin toplumsal çatışmalara karışması, onların nesnel ve tarafsız bir araştırma yapmasını engellemektedir. Bu nedenle toplumbilim "katıksız bir bilim" olmak zorundadır.

Yeni-Pozitivizm toplumbilimin "toplumsal teknik" olarak biçimlendirilmesine de katkıda bulunmuştur. Buna göre toplumbilimin görevi, insanın davranışlarına yön verme tarzını düzenlemektir; davranışların ereği ise ilgilendirmemektedir onu. Bu durum pratikte, egemen ilişkilerin sürmesini haklı çıkarma uğraşlarına toplumbilimin de katılması biçiminde ortaya çıkmaktadır.

Bilimsel bilgiye ilişkin Yeni-Pozitivizmci yorumun tutarsızlığı açıklık kazandıkça, Yeni-Pozitivizme yakın düşünürler bu tasarımın daha önce eleştirdikleri "metafizik" in bir çeşitlemesi olduğunu görmüşlerdir. Bu gerçeğin bilincine varılması, Mantıksal Pozitivizmin ilkelerinden birçoğunu terk eden okullarla akımların doğmasına neden olmuştur.

Bunlar arasından en etkilisi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'de gelişen dilbilimsel çözümleme felsefesidir. Dil-

bilimsel çözümleme felsefesinin temsilcileri doğrulama ilkesini ve indirgemecilik savını terk ederek bilimi herhangi bir düşünce tarzının ideal modeli olarak görmekten vazgeçmişlerdir. Felsefi sorunların, olağan, günlük dilin mantığındaki belirsizliklerden ileri geldiğini ve bu nedenle yapay bir dili değil, sadece bu dili çözümleyerek sorunların çözülebileceğini öne sürmüşlerdir.

Sözü edilebilecek bir başka akım da, mantık ve matematikteki çözümsel gerçeklerle deneyimsel bilimlerdeki bireşimsel savlar arasına kesin bir sınır çekilmesini benimsemeyen **mantıksal pragmacılık**'tır. (W.Quine, N.Goodman, A.Pap vb.) Ayrıca felsefeyi, bilginin dilsel araçlarını çözümleme olarak gören başka akımlar da bulunmaktadır.

FİZİKSELÇİLİK

Pozitivist düşünce tarzını belirleyen en önemli özelliklerin *indirgemecilik, fenomenalizm ve ideolojiden uzaklaştırma eğilimi* olduğunu daha önce de belirtmiştik. Bu özellikler şu ya da bu biçim altında çağdaş felsefe sistemlerinin birçoğunda, özellikle öznel idealizmin değişik sistemleri içinde görülmektedir. Pozitivist düşünce tarzı Viyana Okulu tarafından aşırı anti-diyalektik bir yöntem durumuna getirilmiştir, ve bu yöntembilimsel temel üzerinde de homojen felsefi-dünya görüşsel bir sistem olan **fizikselcilik** geliştirilmiştir.

Fizikselciliğin ana savı, herhangi bilimsel bir kavramın fizikteki kavramlara indirgenebilirliğini ya da herhangi bilimsel bir önermenin "fizikselci" dile çevrilebilirliğini öne süren savdır. Başlangıçtaki bu "ılımlı" fizikselcilik ruhselbilimsel önermeleri (ruhsal süreçlere ilişkin bilimsel önermeleri) formüle etme olasılığını benimser ve fiziksel önermelere ("fiziksel" süreçlere ilişkin bilimsel önermelere) çevrilebilirliklerini kabul ederken, daha sonra Neurath ve Carnap ruhsal-olana ilişkin önermelerin (öznellerarasılık açısından denetlenemeyecekleri için) bilimsel açıdan anlamsız olduklarını, bilim olarak ruhselbilimin sadece tutarlı bir davranışçılık (behaviorizm) biçimi içinde gerçekleştirilebileceğini öne sürmüşlerdir. Önemli bilgi-kuramsal ve felsefi-dünya görüşsel sonuçların çıkmasına yol açan bu sav-

la birlikte "ılımlı" fizikselcilik "köktenci" fizikselciliğe dönüşmüştür.

Kendilerini "köktenci fizikselciler" diye tanımlayanlar Neurath ile Carnap olmuştur. Viyana Okulu'nun öteki üyeleri, örneğin M.Schlick, H.Feigl ve V.Kraft fizikselciliğin "ılımlı" biçimini yeğlemişlerdir.

Fizikselciliğin temelini oluşturan indirgenebilirlik (ya da çevrilebilirlik) savı, eğer Carnap'ın öncelik tanıdığı "biçimsel söylem tarzı" içinde formüle edilirse, sadece dilsel imlere, yani sözcüklere ve önermelere dayanmaktadır (indirgeme buna uygun olarak nominal tanımlamaların yardımıyla gerçekleşmektedir). Bu durumu özellikle belirtmek gerekirse, "edimsel bir fizikselcilik"ten söz etmek yerinde olacaktır.

Ancak şunu da belirtmek gerekir; bu "edimsel" fizikselcilik mekanikçi tasarımların dipdüzeyinde geliştirilmiştir, ve herhangi maddi ve de düşünsel bir süreç sonuçta fiziksel bir sürece indirgenebilmektedir. Gerçi Carnap, "bugünkü fiziksel yasalar sisteminin tüm süreçleri açıklamaya yeterli" olduğunu öne sürmemiştir, ama "bilimsel her süreci .... fiziksel süreç olarak, yani bir uzam-zaman-konumunun nicel yönden belirlenebilecek yapısı (ya da bu tür yapıların toplancası) olarak yorumlamayı" olası saymıştır.

Fizikselcilerin başlıca hedeflerinden biri de, "homojen bilim" olasılığını kuramsal yönden temellendirmektir. Ancak bir yandan *bilimin homojenliği*'nin çoktan sağlandığı savunulurken, öte yandan Neurath ile Carnap *homojen bilimi*, yine homojen (fizikselci) bir dilde formüle edilmiş ve bu nedenle birbirlerine bağlanabilir bilimsel önermelerin toplam sistemi olarak, tekil bilimler arasındaki sınır çizgilerinin kaldırıldığı önermeler sistemi olarak ele alınmasını istemişlerdir. Homojen bilimin kuramsal yönden temellendirilmesi de fizikselciliğin yardımıyla gerçekleşecekti. Bu bakımdan fizikselcilik, "*homojen bilimin*

kuramı" (M. Cornforth) tanımlamasını haklı çıkarmaktadır.

Fizikselcilerin öne sürdükleri temel savları özetlemek istersek, o zaman aşağıdaki gibi dört maddede toplayabiliriz:

1. Tüm reel bilimlerin araştırma nesneleri aynı yapıya sahiptir ve ilkesel olarak aynı yöntem uygulanarak kavranılabilirler.

2. Bilimsel açıdan anlamlı bir önermenin temel özelliği, olgulara dayanarak doğrulanabilirliğidir. Bu tür önermeler yalnızca reel bilimler tarafından biçimlendirilmektedirler.

3. Reel olan her bilimsel önerme içeriği değişmeden fizikselci dil yönünde geliştirilmiş fizik diline çevrilebilir.

4. Homojen bilim, bilimsel açıdan anlamlı tüm önermeleri kapsamaktadır. Bunun dışında başka bir anlamlı felsefi önermeler sistemi yoktur. Felsefe bir bilim değil, bir etkinliktir.

Homojen bir bilim dili kavramına gelince; eğer bilimsel olmayan önermeleri bilimsel olanlarından ayırmak için bir ölçüt bulunuyorsa, o zaman yalnızca bilimsel önermeleri içeren bir dilin de bulunması gerektiği görüşündeydiler Yeni-Pozitivizmciler. Böylece, oluşturulabilecek tüm bilimsel önermeler bu dil içinde formüle edilebilecekti. Eğer böyle bir dil mevcut değilse, oluşturmak için en azından ilkesel bir engel de yoktu, ve bu dilin aşağıdaki iki kurala uyması yeterliydi:

1. Önce özneller-arası olmalıydı.

O günlerde Viyana Okulu üyelerince imin anlambilimsel görünüşüne pek önem verilmediğinden, Neurath, bu homojen dil için sadece "homojen bir sözdizim"in gerekli olduğuna inanıyordu.

2. Bir de tümel olmak zorundaydı.

Bunun anlamı, önce herhangi bir gerçeklik bu dilde ifade edilebilmeliydi, sonra da herhangi bir bilim dilindeki önerme bu

dile çevrilebilmeliydi.

Fizik dilinin bu gerekler için yeterli olduğu görüşünü ilk kez Neurath ortaya atmıştır. Carnap da, bilimde beliren sorunların fiziksel dilde nasıl ifade edilmesi gerektiğini ana hatlarıyla saptayarak aşğıdaki indirgeme şemasını biçimlendirmiştir. Buna göre:

- Kimyadaki kavramlar fizikteki kavramlara,
- Biyolojideki kavramlar kimya ile fizikteki kavramlara,
- Ruhbilimdeki kavramlar biyoloji ile fizikteki kavramlara,
- Toplumbilimlerindeki kavramlar da ruhbilim, biyoloji ve fizikteki kavramlara indirgenebilmektedirler.

Fizikselci dil, fizikteki terimlerin yanısıra öteki bilim dallarındaki terimleri de içermektedir; ancak bu terimlerin anlamlarını açıklayabilmek yalnızca fiziksel kavramların yardımıyla mümkün olmaktadır. Neurath'a göre bilimin görevi doğru tahminlerde bulunmaktır. Söz konusu olan, "sonuç alıcı tahminlere uygulanabilecek çelişkisiz bir homojen bilim sistemi yaratmaktır."

Tahminlerde bulunma zorunluluğu homojen bir bilimi gerektirmektedir. Somut bir süreci tahmin edebilmek için, "gerektiğinde her çeşit yasa birbirine bağlanabilmelidir." Ancak o zaman homojen bir sistemin bölümleri olarak ele alınabilirler. Homojen bilimi oluşturmayan önermeler, yani fizik dilinde oluşturulamayan önermeler anlamsızdırlar. Bunun somut olarak nasıl kararlaştırılacağını Neurath açıkça belirtmemektedir. Ancak doğrulama ilkesi konusunda Viyana Okulu'ndan ayırmaktadır kendisini: "Önermeler, 'yaşantılar'la ya da herhangi bir şeyle değil, yalnızca önermelerle karşılaştırılır. Bütün bu anlamsız *ikileştirmeler* az ya da çok metafiziğin kapsamına girerler.... Her yeni önerme önceden varolan, birbirleriyle uyum sağlar duruma getirilmiş önermeler bütünüyle karşılaştırılır. *Bir öner-*

me ancak bütünle uyum sağladığı zaman doğrudur. Uyum sağ-lar duruma getirilemeyenler yanlıştır."

Bu durumda bir önermenin anlamlı oluşu bir gerçeklik de-ğeri taşıyıp taşımadığına bağlı kaldığından, o zaman Neurath'a göre, bütüne katma ya da katmama konusunda karar verileme-yen tüm önermeler anlamsız olmak zorundadırlar.

Önermelerin yalnızca önermelerle karşılaştırılabileceğine i-lişkin sav aşırı anti-maddecilik görüşünü de dışavurmaktadır; ve bu anti-maddecilik, varolan önerme sistemlerini tahminler ü-zerinden protokol önermelerle karşılaştırmanın mümkün oldu-ğu öne sürülmesine karşı, gizlenememektedir. Çünkü protokol önermelerin nesnel gerçekliği kapsamaması gerekmektedir. Ne-urath'a göre fizik dilinde böyle bir önerme oluşturulamaz; ayrı-ca bilim tarafından doğrulanmayan ve denetlenmeyen varsay-ımlarda bulunmayı da istememektedir. Önermeleri ya da öner-me sistemlerini gerçeklikle karşılaştırmak, ancak metafizik ta-sarımlar içinde olanaklıdır. Sadece homojen bilimde verilen uğ-raşlar bir anlam taşımaktadırlar. Homojen bilimdeki kavramla-rın açıklanması da bu uğraşlar arasındadır. Yalnız tek bir bilim, yani kendisini mantıksal olarak kuran homojen bilim vardır. Bu nedenle "felsefe", "felsefe yapmak", " bilgi kuramı" gibi söz-cükler artık kullanılmamalıdır; çünkü "'kavramların açıklanma-sı'nı ait olduğu 'bilimsel etkinlik'ten yalıtılma olanağı yoktur."

Öte yandan Carnap "Bilimin Tümel Dili Olarak Fiziksel Dil" başlıklı yazısında, fizik dilinin özneller-arasılığını ve tü-melliğini kanıtlamaya çalışmıştır. Ancak bunu, fiziksel-olanla ruhsal-olan arasındaki ayrımı kaldırarak "başarabilmiştir." Ya-zıyı iki dilde kaleme almış ve içerikçe aynı olduklarını savun-muştur. Söz konusu olan iki dil "içeriksel" ve de "biçimsel" söylem tarzlarıdır. "Biçimsel" söylem tarzı yalnızca dilsel imler arasındaki ilişkileri, "içeriksel" olanı ise, görünüşe göre "gerçek-olan"ı kapsamaktadır. O zaman, örneğin aritmetik dilini iki

şekilde nitelemek mümkün olmaktadır:

1. Biçimsel : "Aritmetiksel önermeler şu ya da bu tarzda bir araya getirilmiş imlerden oluşmaktadırlar; bunun için şu ya da bu dönüştürüm kuralı geçerlidir."

2. İçeriksel: "Aritmetiksel önermeler sayıların belirli özgü-lüklerini ve sayılar arasındaki belirli ilişkileri yansıtmaktadırlar."

Carnap'a göre içeriksel söylem tarzı hiçbir güçlkle karşıla-şılmadan biçimsel olanına çevrilebilmektedir. Ancak bu sırada "sayılar"ın gerçek nesneler değil, sadece birer im oldukları da gözden kaçırılmamalıdır. İçeriksel söylem tarzında örneğin "durum", "süreç" gibi sözcükler görüldüğünde, aynı şekilde bunlar da birer im olarak ele alınmalıdırlar. Carnap biçimsel dilden söz ettiği zaman aşağıdaki önermelerin ilkinin, içeriksel söylem tarzı için de ikincisini kullanmaktadır:

1. "Ruhbilimdeki tüm önermeler fiziksel dile çevrilebilmektedirler, üstelik hem tekil olanına hem de genel olanına ('ruhbilimsel yasalar'); ya da ruhbilimsel her belirlenimin tanımlanışı fiziksel belirlenimlere dayanmaktadır."

2. "Ruhbilimdeki tüm önermelerde söz konusu olan, fiziksel süreçlerdir (yani insan bedeninin fiziksel süreçleri ve özellikle öznenin merkezi sinir sistemindeki süreçler)... Ruhbilimsel her kavram bu tür bedensel süreçlere ilişkin belirli fiziksel bir yapı anlamına gelmektedir."

Önermelerin ilki ile ikinci maddedeki önermeler tanımlama nedeniyle aynı anlama geldiklerinden, Carnap için geriye, ikinci önermeler öbeğinin neyi içerdiğini kanıtlamak kalıyordu sadece. Böylelikle "ruhbilimdeki tüm önermelerde fiziksel süreçlerin söz konusu olduğu"da kanıtlanmış olacaktı.

Ruhbilimle fiziksel dilin ilişkisi konusunda ipin ucunu ka-çırdığını daha sonra Carnap'ın kendisi de fark etmiştir. Ne var

ki, bu konu Carnap'ın çalışmalarında yine de önemli bir yer tutmuştur. Son olarak kaleme aldığı yazılarının ana savları şöyleydi: Ruhsal süreçlere ilişkin önermelerin bilimsel anlamı salt bedensel durumlara ilişkin önermelerden ileri gelmektedir. Yalnızca bu tür önermeler özneller-arasıdır ve denetlenebilirler. Bu nedenle ruhsal-olana ilişkin önermeler bilimden uzaklaştırılmalıdır. İçeriksel dil gerçekçi dil olarak anlaşılmamalıdır, tersine biçimsel dil anlamında ele alınmalıdır. Yoksa ruhsal-olanla fiziksel-olanın ilişkisi konusunda görünüşte-sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu görünüşte-sorunların ardında da dilin yanlış yorumu gizlenmektedir. Ruhbilim davranışçı bir duruma gelmekte ve onunla birlikte öteki tüm bilim dalları da fiziğe bağlı birer disiplin olmaktadır. "Fiziksel dilin bilimin temel dili durumuna gelmesiyle, *tüm bilimler fiziğe dönüşmektedirler.*"

Ruhsal yaşama ilişkin bilimsel önermeler yerini bulmadıkları için metafiziktirler diyen Carnap, temel aldığı bedensel yapıyı savunmaktan vazgeçmiştir. Carnap'ta görülen bu değişimin maddecilik yönünde olduğunu öne süren sav, doğallıkla herhangi bir temele dayanmamaktadır. Gerçekte bütün bu "değişme", maddi-olan ve düşüncel-olan diye iki ayrı ögenin bulunduğunu, aralarındaki ilişkiye bağlı tüm sorunların aslında anlam taşıyan sorunlar olduğunu kabul etmemek için alınan bir önlemdi. Carnap bilimsel bir maddeciliğin oluşmasına katkıda bulunmak istemiyordu; yani bilincin dışında ve ondan bağımsız bir gerçekliğin varolduğu savını temellendirmeyi düşünmüyordu. Carnap saçma bulduğu bu tür önermeleri yaşamının sonuna kadar bilim için uygun görmemiştir. Fizikselcilik, sözümona dünya-görüşsel bir maddeciliğin olamayacağını kanıtlayacaktı. Carnap'a göre maddecilik, sadece "yöntemsel bir maddecilik" olarak mümkündür. " 'Yöntemsel' eki, burada salt belirli dilsel biçim değiştirmelerin ve türetmelerin mantuksal olasılığından söz eden savlara yer olduğunu belirtecekti, yoksa 'gerçeklik' ya da 'gerçeklik-değil', 'varolan', 'fiziksel-olan', 'ruhsal-olan' gibi

kavramlara ilişkin savlara değil."

Viyana Okulu üyelerinden birçoğunun fizikselciliği reddetmesine ya da daha sonra terk etmesine karşın, Carnap fizikselciliğin temelini oluşturan düşüncelerden ayrılamamış ve ruhsal önermelerin sadece ilgili kişinin bedensel durumuna bağlı olduğu görüşünü bırakmamıştır. Ancak bir başka yerde, fizikselciliğin geliştiriliş biçiminin ruhsalbilimde yanlış bir yönelime yol açtığını da itiraf etmiştir.

R.Carnap'ın felsefesine dayanan anlambilimsel sorunlar üzerindeki çalışmalar da maddeci bir dönüşümü gerçekteştirmemiştir. Dünya-görüşsel açıdan "yöntemsel maddecilik"ın özü, tinsel-olan her şeyin dışlanmasından ve fiziksel-olana indirgenmesinden ileri gelmektedir. Ve bu mucize gerçekteştikten sonra, fiziksel-olan gizlice maddi-olmayana dönüşmektedir. Dünya-görüşsel bakımdan fizikselcilik, felsefe alanında ulaşılmış büyük bir başarı sayılamayacağı gibi, ayrıca bilimi bütünleştirme uğraşları içinde, maddiliğini gözönüne almadan dünyanın birliğini açıklamak üzere harcanmış sonuçsuz bir çabadan başka bir şey de değildir aynı zamanda.

Carnap'ın dünya-görüşsel istekleriyle önkoşullarını bir yana bırakırsak, geriye yapılan bir hizmeti, ilginç bir olguyu oldukça ayrıntılı bir biçimde açıklamak kalıyor yalnızca: yani başkalarının ruhsal durumuyla ilgili varsayımlarımız ve bu varsayımları onaylayan denetleme olasılıkları arasındaki büyük ayırım. Gerçekten de başkalarının ruhsal durumunu doğrudan doğruya saptamak, içine girebilmek ve bedensel belirtilerini göz önüne almadan kavrayabilmek olanaklı değildir! Ancak buradan ruhsal-olanın değil, yalnızca fiziksel-olanın söz konusu olduğu sonucunun çıkarılmasına yine Carnap'ın dünya görüşsel istekleri yol açmaktadır. Çünkü Carnap ne olursa olsun "beden ve ruh'un ikiciliği"ni önlemek istiyordu. Ruhsal-olanla fiziksel-olan arasında nitel bir ayrılık bulunmamalıydı, çünkü bedensel yapı sis-

temi bir işe yaramayacaktı o zaman, kavramların hepsi tek bir temele indirgenemeyecekti. Gerçi sistemin temeli değiştirilebilirdi, ancak maddi-olanla düşüncel-olan arasında nitel bir ayrılığın bulunması yine de sisteme zarar verecekti. Bu nedenle başkalarının ruhsal durumlarının varlığını bilimsel açıdan kanıtlama olanağının bulunmaması, Carnap'ın böyle bir varlık varsayımından vazgeçilmesini önermesine neden olmuştur. Burada da sınırlı bir bilim kavramı Yeni-Pozitivizmin köktencilğinde oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Sonuç olarak fizikselcilik, genelde benimsenmiş gerçekliklerin, üzerinde çalışmak bir yana, bilimsel açıdan artık ifade edilememelerine bile neden olmuştur. Örneğin Carnap için, "bay A öfkeli" önermesi sadece "bay A öfkenin tüm fiziksel belirtilerini göstermektedir" anlamına gelmektedir. Ancak bay A bir oyuncu ya da bir ikiyüzlü ise o zaman nasıl davranacaktır? Çevremdeki insanların ne düşündüğüne ve ne hissettiğine ilişkin sorunun anlamsız bir sorun olduğunu öne süren sav, yalnız (davranışçı olmayan) ruhbilimcileri sahte bir bilim adamına dönüştürmekle kalmaz, herkesi bir metafizikçi durumuna da düşürür.

Fizikselciliğin çözümlenişi yalnız felsefi-kuramsal bir sistem oluşuyla sınırlandırılırsa eksik kalır. Çünkü fizikselcilik *bir sistem olarak* bugün pek fazla yandaş bulamamaktadır; üstelik kurucuları bile önemli birçok noktada onu terk etmiştir; fizikselciliğin birkaç temel felsefi-dünya görüşsel, bilgi-kuramsal ve pratik sorunu çözmek için girilen özgün, ama yararsız bir çaba olduğu meydana çıkmıştır. Ancak fizikselcilik sadece felsefi-kuramsal bir sistem ve bilimin birliğini sağlamak için yine bilimsel gelişme tarafından anlamsızlığı kanıtlanan, başarısızlığa uğramış bir çaba değildir. Fizikselcilik pozitivist düşünce tarzını yoğun bir biçimde dışavuran, "bilimsel" bir yöntem düzeyine yüceltilmiş ve maddeci diyalektiğin karşısına bir seçenek olarak çıkarılmış bir sistemdir de aynı zamanda.

Bu pozitivist düşünce tarzı, tüm pozitivist düşünürler tara-

findan kurulan sistemlerin, öğretilerin ve öne sürülen savların ortak temelini oluşturmaktadır, hem de ayrıntılarda birbirlerinden çok farklı bile olsalar. Bu düşünce tarzı, değişik pozitivist okulların ve akımların "değişmez içeriğini" ve de etkisi süren "miras"ını da oluşturmaktadır. Fizikselcilik felsefi -kuramsal bir sistem olarak terk edilmiştir, yoksa üzerinde yükseldiği pozitivist düşünce tarzı açısından değil.

Pozitivizm bugün de ortadan kalkmamıştır; çağdaş felsefe akımlarının içkin oluşturucu ögesi biçiminde varlığını sürdürmektedir; anti-diyalektik, pozitivist düşünce tarzı olarak bu akımların yöntemlerini belirlemekte ve kuramı etkilemektedir.

POZİTİVİZM'DE DİL'İN MUTLAKLAŞTIRILMASI

Dilbilimle dilin felsefi temelleri alanında gerçekleştirilen araştırmalar, genelde maddeci bilgi kuramının kuruluş ve gelişmesi için zorunlu olan önkoşullardan biridir. Ancak bu bağlamda, çağdaş dil felsefesinin bugün ortaya çıkan değişik biçimleriyle de bir hesaplaşmaya girmek kaçınılmaz olmaktadır. Örneğin Wittgenstein'la başlamış dilbilimsel Yeni-Pozitivizm ve de dilbilimsel çözümleme tarafından çıkarılan şu sonucun kesinlikle çürütülmesi gerekmektedir: Tüm felsefi genelleştirmeler dilin kötüye kullanılmasından doğan sonuçlardır. Ayrıca son günlerde doğabilimlerinde, özellikle fizikte dil konusunun ele alındığı, bunun büyük bir önem kazandığı da gözden kaçmamaktadır. Yeni-Pozitivizmi niteleyen çabaların başında, (doğal ve yapay biçimleri içinde) dili felsefi araştırmaların bellibaşlı ya da tek, biricik nesnesi olarak gösterme eğilimi gelmektedir.

Önde gelen Yeni-Pozitivizmcilerden Victor Kraft, bilginin araştırılması dilde gerçekleştirilmelidir, diyordu; ve bunun da ancak bilgi kuramına ilişkin yöntem Viyana Okulu'nda dilin mantıksal çözümüne olarak kesin biçimini aldıktan sonra yapılması gerektiği görüşünü savunuyordu. Böylece Kraft, dille nesnel gerçeklik arasındaki ilişki göz önüne alınmadığı zaman dilin mantıksal olarak çözümünün tarihsel açıdan hep engelleyici etkilerde bulunduğu gerçeğini göremiyordu. Carnap

ve Viyana Okulu'nun öteki üyelerinde de görüldüğü gibi, eğer düşünce gerçeklikten ayrılırsa, o zaman dil içeriksiz sözcükler yığına, sadece toplumdaki yapay im sistemleriyle özdeşleştirilmeyen, üstelik imin tüm anlamsal içeriğini de yadsıyan bir im sistemine dönüşmektedir. Dilsel im sisteminin toplumdaki öteki im sistemleriyle özdeşleştirilmesi, dilsel im sistemlerinin yapay, insanlar tarafından kurulmuş im sistemlerine indirgenmesi, bilinçle nesnel gerçekliği birbirinden ayırmaktadır. Bu pozitivist tutum, dilsel imlerin salt ruhsal bir öge olarak, yani maddi-olmayan bir nitelik olarak görülmesine de neden olmaktadır.

Ne var ki dilsel im, soyutlamaları gerçekleştirmek için yararlanılan maddi bir araçtır. Sesler ya da yazı imleri ve sözcük anlamları arasında belirli bir bağlam bulunmaktadır. Daha Aristoteles'ten bu yana dilin iki momente, yani sesbilimsel ve içeriksel momentlere ayrılması gerektiği biliniyordu. Toplumsaltarihsel yönden aralarında bir ilişki bulunmasına karşın ses ve sözcüğün anlamsal içeriği değişik fenomenlerdir. Dil iletişime hizmet için toplum içinde meydana çıkmış ve gelişmiştir. Sesler olmadan düşünce alışverişi ve düşünce alışverişi olmadan da bilinç ve düşünme gelişemezlerdi. Ses sözcüğün maddi dış kalıbıdır, dilin doğması ve gelişmesindeki önemi büyüktür. Ses dilin "doğal madde"sidir ve fiziksel-fizyolojik bir niteliğe sahiptir. Sesle bir anlam oluştururuz, ancak sözcüğün anlamsal içeriği sesle sınırlı kalmamaktadır.

Sesle her zaman bir anlam oluşturduğumuzu söylerken, sözcüğün dilsel anlamını da katmaktayız buna. Bu dilsel anlam doğallıkla kavramsal anlamdan, yani sözcüğün özgün anlamsal içeriğinden farklıdır.

Dilsel imdeki bilgi-kuramsal anlamın, yine dilsel imin yansıma işlevinden ileri geldiğini Yeni-Pozitivizmciler kavrayamamışlardır. Yansı (imge) kavramını da ele alan Yeni-Poziti-

vizm, önermenin, gerçekliğin bir yansıması olduğunu öne sürmüştür. Ancak Pozitivizm gerçeklik kavramından ne anlamaktadır? Kuşkusuz nesnel maddi gerçekliği değil, tersine duyumlar karmaşasının toplamını, duyuşsal verileri anlamaktadır; yani deneyimin nesnesini yalnızca duyumlar oluşturmaktadır. Buna göre duyumlarımız nesnel gerçekliğin yansısı (imgeleri) olmayıp, gerçeklikle ilişkisi bulunmayan birer simge, yalnızca birer imdirler. "Eğer duyumlar şeylerin yansısı (imgeleri) değil de, yalnızca bu şeylerle 'hiçbir benzerliği' bulunmayan birer im ya da simge iseler, o zaman Helmholtz'un maddeci çıkış noktası inandırıcılığını yitirmekte ve dış nesnelerin varlığı konusunda belirli kuşkuların doğmasına neden olmaktadır; çünkü imler ya da simgeler büyük bir olasılıkla kurgusal nesneleri de tanımlamaktadırlar, ve bu tür im ya da simge örnekleri kimseye yabancı değildir." "Kuşkusuz bir yansı (imge) hiçbir zaman modele özdeş olamaz; ancak yansı (imge) bir simgeden, saymaca imden bir parça farklıdır. Yansı (imge) 'yansıtılan' şeyin nesnel gerçekliğini zorunlu ve kaçınılmaz olarak öngörmektedir. 'Saymaca im', simge, hiyeroglif kesinlikle gereksiz bir bilinemezci-lik ögesinin meydana çıkmasına yol açan kavramlardır."

Simgeler ya da hiyeroglifler kuramı, bilgi kuramı açısından bilinemezci-lik'ten başka bir şey değildir. Bu kuram dışımızdaki nesnelerin varlığından kuşku duyulmasına yol açmaktadır, çünkü simgeler, imler ya da hiyeroglifler gerçeklikte bulunmayan şeyleri de tanımlayabilirler. Simgeler kuramı duyumları, maddi nesnelerin yansımaları, imgeleri, kopyaları olarak değil, tersine bir çeşit hiyeroglifleri olarak ele almaktadır. Bu simgeler arası-na, yanılgılı yansımalar da, yani örneğin tanrılar gibi akıldışı fenomenler de girmektedir.

Dilbilimsel-dilbilgisel görüşün mutlaklaştırılmasında da Yeni-Pozitivizmcilerin, gerçeğin şeylerde değil, sadece sözcüklerde ve sözcüklerin kullanımında bulunduğu görüşünü savundukları kanıtlanabilmektedir. Böylece anlamlı ve anlamsız ö-

nermeler birbirlerinden ayrılmaktadır. Yeni-Pozitivist bilgi eleştirisinin dar tutulan tabanı, önermelerin sözdizimsel-anlamsız ve ampirik-anlamsız diye ikiye ayrılmasında da açık seçik ortaya çıkmaktadır. Sözdizimin biçimlendirme kuralına göre imsel bir yapı tam ya da hiçbir anlatım oluşturmuyorsa, bu tür önermeler sözdizimsel-anlamsız önermelerdir. Eğer bir önerme her çeşit denetlenebilirliği dışlıyorsa, o zaman da ampirik-anlamsız önermeler söz konusu olmaktadır; örneğin "atomun içinde, algılanabilir hiçbir etkisi olmayan bir çekirdek bulunmaktadır" gibi.

Yalnızca mantıksal dilbilgisinin kurallarıyla yetinen önermeler anlamlıdır. Anlamsız önermeler günlük yaşamda özellikle eğretilmeli bir anlatım tarzı söz konusu olduğu zaman ortaya çıkmaktadırlar ve doğallıkla belirli duygusal etkiler yaratabilmektedirler, ancak imbilimsel kurallarla çelişkiye düşmektedirler. Bu durumda şunları saptayabiliriz:

1. Doğru olması için gereken koşullar sağlanamayan bir önerme anlamsızdır, çünkü içindeki sözcüklerden biri anlamsızdır. Anlamsız bir sözcük önem taşımamaktadır (görünüşte kavram). Bir sözcüğün anlamı, dolaylı ya da doğrudan gözlemlenebilir-olanla bir imin bağlaşımlarından (Korrelation) ileri gelmektedir.
2. Anlamsızlığın meydana çıkış nedeni, sözcüklerin dilbilgisel kurallara göre bağlanmasından bu tür bir ilişki doğmadığı içindir. Homojen bir anlamsal bağlam, sözdizimsel ve anlambilimsel kurallarla belirlenmemektedir. Sözdizimsel ve anlambilimsel kurallarla bir önermenin anlamı belirlenmektedir. Doğa bir dildeki önerme, ancak biçimselleştirilmiş bir dile çevrilebildiği zaman anlam taşımaktadır.

Doğal dildeki bir önermenin ancak biçimselleştirilmiş bir dile çevrilebilirse bir anlam taşıyacağı görüşü, tüm gerçeklikle-

ri mantıksal dil yapılarına indirgemeye ilişkin Yeni-Pozitivist konumları belirgin bir biçimde gözler önüne sermektedir. Doğal dille yapay, yani biçimselleştirilmiş dil arasındaki ilişkide, belirtik (explizit) sözdizimsel ve anlambilimsel kuralların saptanmasıyla ulaşılan yetkinlik derecesi ve doğal dilden uzaklaştırılmış belirsizlik ve de tutarsızlığa kadar uzanan etki alanı söz konusu olmaktadır.

Ancak bilim dili tarafından kullanılan imler Yeni-Pozitivizm için, nesnel bir anlam taşımadıklarından, doğruluk ya da yanlışlık sorunu düşüncelerimizin nesnel gerçeklikle uygunluk içinde bulunmasından değil, sözcüklerin kullanımından ya da kötüye kullanımından, yani imlerin birbirlerine bağlanış tarzından ileri gelmektedir. Mantıksal Pozitivizm için bilimsel mantığın uzmanlık alanını dilin mantıksal çözümlemesi oluşturmaktadır, yoksa dille nesnel gerçeklik arasındaki uygunluğun araştırılması değil. Ne var ki, dil nesnel gerçeklikten ayrılırsa, o zaman sözcükler nesnel anlamsal içeriğe sahip olmayan birer ime dönüşmektedirler, ve doğruluk sorunu da sözdizimin kategorilerine indirgenmektedir. Buna göre, doğruluk önerme ile varlığın (Sein) uygunluğu olmaktadır; ama Carnap varlık kavramından nesneyi anlamaktadır, ancak reel-nesneleri ve fenomenleri değil. Yeni-Pozitivizme göre, fenomenlerin ve gerçekliğin özgülükleriyle bilgi sorununun bir ilişkisi yoktur, tersine dil sorunlarıyla ve dilsel dışavurumların çözümlemesiyle ilişki; ayrıca bir im sistemi olarak dil ile rastgele kurulmuş im sistemleri arasında ilkesel bir ayrım bulunmamaktadır.

Carnap, Tarski, Ayer ve Kraft'ın çizgisini izleyen Yeni-Pozitivist Stegmüller doğruluk sorununu dil sistemine bağımlı bir nicelik olarak nitelemiştir. Stegmüller gerçi Brentano'nun savunduğu doğruluk sorunsalına ilişkin ruhbilimsel görüşe ve dolaysız bir yaşantı temelinin dışavurumu olarak apaçıklık (Evidenz) kavramına karşı çıkmıştır, ama maddeciliğe taban tabana karşıt bir konumdan. İlkesel olarak Brentano ile Stegmüller

arasında hiçbir ayrım yoktur; her ikisi de felsefedeki öznel-idealîst çizgiyi savunmaktadırlar. Stegmüller şöyle demektedir: "Anlambilimde 'doğru' yüklemi (Praedikât), Brentano'da olduğu gibi, ruhbilimsel yönden nitelenebilecek yargı edimlerine değil, yüklemelere dayandırılmaktadır; böylece önermelerin ait olduğu dil sistemine oranla kavramın göreliliği meydana çıkmaktadır. Bu görelilik, 'doğru' yüklemi yerine 'önerme içindeki doğru' tanımlandığı zaman da ortaya çıkmaktadır; bunun yanında önermenin anlambilimsel kurallarının eksiksiz olarak açıklanması gerekmektedir. Bu nedenle tek bir 'doğru' kavramı yoktur; bu türden kavramlar, birbirlerinden farklı anlambilimsel sistemler kurulabilecek kadar çoktur."

Görüldüğü gibi doğruluk kavramı burada dilsel aşamalara bağımlı bir duruma getirilmektedir.

Stegmüller bununla, doğruluk kavramını insani bilginin bir biçimi olarak ele alan Bogdanov'un görüşünden hiç de ayrılmamaktadır. Aralarındaki tek ayrılık, Stegmüller'in klasik doğruluk anlayışına, yani Aristoteles tarafından temellendirilmiş upuygun bir doğruluk düşüncesine açıkça karşı çıkmasıdır. Stegmüller'e göre bu düşünce, kesin olmayan "yargılar (önermeler) ve gerçeklik arasındaki uygunluk" formülüne bağlı kalmıştır, ve ancak geleneksel felsefe içinde karşımıza çıkmaktadır. Bu polemik, imge kuramının bilimselliğinde, nesnelliğinde ve yan tutarlığında en yüksek aşamasına ulaşmış olan yansıtma kuramının tüm biçimlerine karşı yönelik olduğu şu satırlardan anlaşılmaktadır: "Upuygun bir doğruluk kuramı çoğu zaman 'imge kuramı' diye, bu kuram içinde meydana çıkan bir görüş açısı olarak 'imge gerçekçiliği' diye adlandırılmıştır. Doğru yargıların ('düşüncelerin') ya da önermelerin 'gerçekliği olduğu gibi yansıttığını' savunan anlayışa karşı savaşılan tüm bilgi-kuramsal görüşler, upuygunluk tasarımının ve böylece ona dayanan doğruluk kavramının zorunlu olarak yadsınmasına yol açmış gibi görünmektedirler. Böyle bir sava, ancak 'gerçekli-

ğin bilinçteki yansıması (imgesi)', 'gerçekliğin tindeki yansıması' gibi deyimlerin anlambilimde herhangi bir biçim altında bile görülmediği söylenerek karşı çıkılabilir."

"Kar" diye tanımlanan nesne "beyaz" yüklemiyle tanımlanan özelliğe "bilinci aşkın bir dünya"da da mı, yoksa yalnızca ardında başka özelliklerle donatılmış reel bir dünya bulunan "fenomenler dünyası"nda mı sahiptir; beyaz kar nesnesinin ait olduğu bu dünya "bilinçten bağımsız bir gerçeklik" oluşturmayıp, "aşkın bir özne" tarafından kavramsal olarak mı "yaratılmıştır"; ya da tüm bu sorunlar "gerçeklik" ya da "gerçeklik-değil", "önceden verilmişlik" ya da "yaratılmışlık", dünyanın "içkinliği" ya da "aşkınlığı" gibi kavramlar açısından sadece anlamsız görünüşte-sorunlar mı oluşturmaktadırlar; işte bütün bunlar Stegmüller'e göre, önermelerin anlambilimde görülen biçimleriyle önceden belirlenemezler. "Anlambilim bu tür görüş açılarına karşılık bilgi kuramı yönünden değişmemektedir; bu görüş açılarını benimsemekle belirli bilgi-kuramsal bir konum yaratılamaz."

Anlambilimin bilgi-kuramsal konumu, Stegmüller'in anladığı ve geliştirdiği biçimiyle idealisttir, yani hiç de değişmez değildir. Çünkü "bir önermenin doğruluğu gerçekliğe uygun olduğundan ileri gelmektedir" ya da "doğru bir önerme gerçek bir durumu nitelemektedir" gibi deyimlerin kesin olmadığının öne sürülmesi, nesnel gerçeklikle olan ilişkiyi terk etmeye ve doğruluk sorununu dilsel bir sorun düzeyine indirgemeye neden olmaktadır. "Ancak dilin yapısıyla ilgili kuralların tümü üzerine, özellikle de 'değil', 've', 'ya da' gibi mantıksal denemelerin uygulanış kuralları üzerine edinilecek kesin bir bilgi, bu dillere ait bir önermenin doğruluğu ya da yanlışlığı sorununun anlamlı bir sorun olarak görülmesine izin verecektir."

Dilin kullanımına ilişkin ölçütler Stegmüller'de, tüm Yeni-Pozitivizmciler için tipik olan sözdizimsel alanla ve de dilsel

imlerin saymacalıkçı niteliğiyle sınırlı kalmaktadır.

Dille gerçekliği ve de dille toplumu birbirinden ayırma çabalarının ardında neyin gizlendiği kolayca anlaşılmamaktadır. Toplum' dışında yalıtlanmış bireysel bir üretim çok ender görülen bir olaydır; böyle bir durum ancak, Robenson gibi ıssız bir adaya düşmüş, ama toplumsal güçleri devingen bir biçimde içinde taşıyan uygar bir kişinin başına gelebilir. Aynı şekilde, bir arada yaşayan ve birbirleriyle konuşan bireyler olmadan dilin gelişeceğini düşünmek de anlamsızdır. Dilin bu toplumsal özyapısı yadsınırsa, dille gerçekliğin bilgi-kuramsal işlevi kavranılamaz.

"Düşünürlerin karşısına çıkan en karmaşık sorunlardan biri de, düşünce dünyasından gerçek dünyaya inme sorunudur. Düşüncenin dolaysız gerçekliği **dil**'dir. Düşünürler düşünceyi bağımsızlaştırdıkları gibi, dili de kendi dünyası içinde bağımsızlaştırmak zorundaydılar. İşte bu, felsefi dilin gizidir; ve burada düşünceler birer sözcük olarak kendilerine özgü bir içerik kazanmaktadırlar. Düşünce dünyasından gerçek dünyaya inme sorunu, dilden yaşama inme sorununa dönüşmektedir... Düşünürler kendi dillerini, soyutladıkları olağan dil içinde ayrıştırıydılar, o zaman bu dilin, gerçek dünyanın tersine çevrilmiş dilinden başka bir şey olmadığını kavrayacak ve ne düşüncelerin ne de dilin kendi başlarına bir dünya kurmadıklarını, gerçek yaşamın yalnızca **dışavurumları** olduklarını göreceklerdi."

KARL R. POPPER VE POZİTİVİZM

20. Yüzyıl felsefesinin gelişmesinde Husserl felsefesinin önemi, bilindiği gibi, toplumun bunalımını özgül felsefi araçlarla açıklamaya çalışmasından ve bu bunalımı yine felsefi araçların yardımıyla aşmak istemesinden ileri gelmekteydi. Ne var ki Husserl, başlangıçta bilimin gücüne duyduğu güveni sonradan temelsiz saymıştır. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında doğabilimde gerçekleşen hızlı gelişmeyle bağlarını koparmayan ve Kant geleneğini sürdüren düşünürler, Kant'ın mirasını maddecilikten kurtarmaya çalışmışlar, o günlerin doğabilimsel maddeciliğine karşılık bilgi-kuramsal sorunlara dikkati çekmişlerdir. Çünkü bilgi kuramı alanında, doğabilimsel bilgi sürecine yakından bağlı olan, ama doğabilimsel maddeciler tarafından yeterince göz önünde bulundurulmayan birçok yeni sorun ortaya çıkmıştı: örneğin deneysel ve tarihsel yöntemlerin ilişkisi, organizmalara ilişkin fenomenlerin nedensel ya da işlevsel yönden açıklanışı, tümevarımlı ya da tümdengelimli bilgi yönteminin verimliliği sorunları gibi. Daha sonra geleneksel "Metafizik" in beklentileri karşılayamadığı görüşünü savunanlar giderek çoğalmaya başlamış ve doğabilimsel düşünce tarzını tüm düşünce yapısına örnek alan görüş açıları oluşmuştur. Böylece, ayrıntılarıyla ele aldığımız "Viyana Okulu", yüzyılın başlarında bir grup düşünür ve doğabilimci tarafından Viyana'da kurulmuş-

tur: Amaç güvenilir, bilime dayalı bir felsefe yapmaktır. "Viya-na Okulu" temelde uyum sağlamış, ama homojen olmayan, başlıca konularda doğabilimsel maddecilikten ayrılan, ancak sonuçta yine de öznel idealizme varan kapsamlı bir felsefe modeli geliştirmiştir. Yeni-Pozitivizm doğabilimsel bilgi sürecinin önemli sorunlarını ele alarak ön plana çıkarmış, deyim yerindeyse, bir çeşit tekel oluşturmuştur; çünkü o dönemde felsefe alanında bu tür sorunları inceleyen başka bir rakip yoktu ve ayrıca diyalektik-maddeci felsefe de bu sorunlara henüz geniş ölçüde yönelmemiştir. Bilime bağlı bir felsefe oluşturduğu için, Yeni-Pozitivizm birçok doğabilimsel sürecin övgüsünü de kazanmıştı. Ne var ki bu görüş gerçeklere uymuyordu. Yeni-Pozitivizm bilime bağlı düşünürlerce yalnız doğabilimler karşısında giderek yetersiz kalmaya başlayan felsefelerle karşı gösterilen bir tepki olarak ele alınmamalıdır. Yeni-Pozitivizm çağdaş felsefi düşü- nün içine düştüğü bunalımın bir dışavurumudur, yoksa temsil- cilerinin öne sürdükleri gibi, bu bunalımın aşılması değildir.

Bu pozitivist düşünce tarzına ilişkin görüş açılarının, günü- müz toplumunun dünya-görüşsel doğallığına ne ölçüde temel oluşturduğu sorusuna gelince, hemen şu noktayı belirtmek ye- rinde olacaktır.: Pozitivist düşünce böylesi bir dünya-görüşsel yapısal işlevi günümüzde "Eleştirel Akılcılık" biçimi içinde ye- rine getirmektedir; bu özellikle, 1902'de Viyana'da dünyaya ge- len, ama yaşamının büyük bölümünü İngiltere'de geçirmiş olan düşünür **Karl Raimund Popper** tarafından geliştirilmiştir. "E- leştirel Akılcılık" kuşkusuz eski Pozitivizmin ve "Viyana Oku- lu" Yeni-Pozitivizmince başlangıçta ortaya atılan felsefi sorun- ların gelişme çizgisinden ayrılıklar göstermektedir. Önce bu so- runları kısaca anımsatmaya çalışalım.

Deneyimlerden (gözlemlerden, deneylerden) sonuçlar çıka- rılması, doğabilimlerindeki çalışma tarzının temel biçimi ola- rak nitelendirilmiştir. Yeni-Pozitivizmciler bilimsel deneyimin temel işlevini kabul etmekteydiler, ancak deneyimden çıkarak

"öyle kolaylıkla" yasa-bilgisine ulaşılabilceğinden kuşku duyuyorlardı. Tekil olgular gözlemlenebilirdi, ama doğa yasaları asla. Her bilim dalı tekil olguların çözümlenmesinden ve genel-geçerli-olanın, yasal-olanın kabul edilmesinden oluştuğu için, söz konusu, tekil bilgiden öz bilgisine giden yolu mantıksal olarak yeniden kurmaktır. Geleneksel mantıkta tekilden genel-olanın çıkarılması "tümevarım" diye tanımlanmaktadır. Ancak bu tümevarımın bilgi değeri tartışmalıydı. Adım adım tekilden genel-olana gerçekten ulaşılabilceği kuşkuyla karşılanıyordu. İşte "Viyana Okulu"nun temsilcileri bu yolu aşmayı göze alıyorlardı. Ayrıca böyle bir yolun varlığı ortadaydı, çünkü modern doğabilim adımını atmıştı bile bu yola! Yeni-Pozitivizmciler bu sorunu çözmek için, mantık ve matematiğin yardımıyla bu yolun yeniden kurulabileceğini ya da ilk kez bilinçli olarak gerçekleştirilebileceğini düşünüyorlardı. Tümevarım sorununa bu mantıksal-matematiksel yaklaşımın yanı sıra, ampirik yoldan doğrulanabilir (kanıtlanabilir) ya da yanlışlanabilir (çürütülebilir) önermelerin bilimsel ve anlamlı önermeler olarak sayılması gerektiğini de öne süren Yeni-Pozitivizmciler böylece bilgi kuramını mantık, dil çözümleme ve matematikle birleştiriyorlardı.

Yeni-Pozitivizmin her iki postülası da doğabilim için bu mutlak biçimiyle hemen hemen yararsızdı. Doğabilimi Yeni-Pozitivizm görünüşü altında bir yere kadar "temsil eden" bilgi sorunu çözülmeden, mantık ve/ya da dilçözümsel düşünceler alanında harcanan büyük çabalarla öylece kalıyordu. Bu durumda Yeni-Pozitivizm birçok doğabilimci üzerinde başlangıçta kazandığı saygınlığını koruyamama tehlikesiyle karşı karşıya kalıyordu. Bu şekilde otuzlu yılların başlarında "Viyana Okulu"nun ve bu geleneğe bağlı düşünürlerin çalışmalarında kritik bir durum ortaya çıkmıştır.

İşte tam bu noktada, Yeni-Pozitivist savların üç önemli sorununu tümüyle yadsımadan yeniden formüle eden Karl R. Pop-

per "Araştırmanın Mantığı" ile işe karışmıştır. Popper'e "Yeni-Pozitivizmin revizyoncusu" da denebilir.

Kendisini Pozitivist saymayan Popper önce, genele ilişkin bilimsel önermeleri, yani yasalara ilişkin önermeleri her defasında sözcüğün kesin anlamında *doğrulamanın* gerçekten mümkün olmayacağını kabul etmiştir, hem de bu tür önermelerin genellikle deneyim alanında değişimlerini (liyakat) gösterebilmelerine karşın. Ne var ki bu değişim, sözü geçen önermelerin kesin bir biçimde doğrulanması değildir. Böylece Popperci yorumun odak noktasında bu tür önermelerin *yanlışlanması* olasılığı ve zorunluluğu yer almıştır.

İkinci olarak Popper tekil önermelerden, başlangıçtaki Yeni-Pozitivist, yani mantıksal ve matematiksel yöntemlerle doğa yasalarını türetme çabalarının başansız kaldığına karar vermiştir. Tümevarım ilkesi böylece Popper tarafından işe yaramaz ve zamanı geçmiş sayılmıştır. Bilimsel bilgiye ulaşmak için bir yöntem olarak gerçek bir tümevarım mümkün değildir. Bu durumda, Popper'in yaptığı gibi yedek bir düşünceye gereksinim vardı. Bu yedek düşünceye göre, nesnelere ilişkin ampirik önermelerle kuramlar arasında dolaysız yoldan gerçekleştirilebilecek mantıksal ya da matematiksel bir bağlam yoktur, çünkü bu ikisi arasında gerçekten oluşul (genetik) bir bağlam bulunduğu kanıtlanamaz. Deneyim düzeyindeki önermelerle kuramsal önermeler arasında bir bağ, ancak kuramsal önermeler ampirik olarak denetlenmek üzere "öne sürüldükleri" sürece bulunmaktadır. Nesnelere ilişkin kuramların öne sürülmesi ve bu kuramların çürütülmesi amacıyla ampirik olarak denetlenmesi, Popperci bilim mantığının merkezini oluşturmuş ve yanlışlamacılık diye de adlandırılmıştır.

Böylece üçüncü olarak doğa yasası oldukça kesin bir biçimde varsayıma dönüştürülerek görelileştirilmiştir. Ve bundan böyle bilimde, ilkece çürütülmeye açık varsayımlar vardır sade-

ce. Kesin bilgi, üstelik "gerçek" gibi kavramlar bilim mantığına yabancı kavramlardır. "Gerçek" kavramının "Araştırmanın Mantığı"nda hiçbir işlevi yoktur. Ancak daha sonra Popper bu kategoriye "anlamını indirgeyerek" kuramında yeniden yer vermiştir.

Popper'in buraya kadar belirttiğimiz görüşleri ilk bakışta çağımız felsefesinin temel dünyaü-görüşsel sorunlarına değinmiyormuş gibi görünmektedir. Bilimin, dar anlamda bilgi-kuramsal sorunlarını hedef aldığı yerlerde dünya-görüşsel sorunlarla ilgili bazı noktalar göze çarpmaktadır. Popper de kesin biçimlendirmelerle kendisi için neyin söz konusu olduğunu açıklamayı iyi bilmektedir. Bilimsel bilginin çıkış noktasını belirtleyişi de bu türden bir biçimlendirmedir. "Bilimin ya da bilginin herhangi bir yerde başladığından söz edilecekse, o zaman şu söylediklerimiz geçerli olacaktır: Bilgi, algılar ya da gözlemler ya da olgular ve verilerin bir araya gelmesiyle değil, sorunlarla birlikte başlamaktadır." Popperci felsefenin Federal Almanya'daki ünlü temsilcisi Hans Albert, buna bağlı olan yöntembilimsel işlemlerin kapsamını şöyle açıklamaktadır: **İlk olarak** eldeki sorunlarla çözüm önerilerinin uygun durumlar için çözümlenmesi yapılır; **ikinci olarak** bu çözüm önerilerinin güçlü ve zayıf yönleri eleştirel bir denetimden geçirilir; **üçüncü aşamada** seçenekselsel çözüm önerilerinde bulunulur ve başarı oranları değerlendirilir; **dördüncü olarak** seçenekler ve çatışkılar aranır; **beşinci sırada** uygun görülen çözüm gerçekleştirilir ve **altıncı olarak** tasarının bütünü gerçek, töre ya da güzellik gibi kimi "düzenleyici düşünceler" açısından gözden geçirilir.

Kuşkusuz bu yöntemsel işlemlerin şu ya da bu doğabilimsel araştırma süreçlerine uygun düşebileceği tartışma götürmez. Aynı şekilde uygulamaya yönelik toplumbiliminde böyle ya da benzer biçimde bir yol izlenebilir. Ancak "Eleştirel Akılcılık"tan yana ya da ona karşı oluş sorununa ilişkin tartışmalar hiç de bu eylem programının çevresinde dönmemektedir. Ters-

ne sorun, bu eylem programı içinde belli olmayan, ama "eleştirel-akılcı" yönsemenin kendi kendini tanımlayan önemi ve yetkisiyle ilgili felsefi ilişkileri içeren konulardır: Kuramın gerçeklikle, önermelerin doğruluğuyla, nesnel yasa kategorisiyle ilişkisi nasıldır? Bu nedenle "Eleştirel Akılcılık"ın felsefi temellerini gözden geçirmemiz gerekmektedir.

"Eleştirel Akılcılık" bir felsefi akım olduğunu özellikle belirtmektedir. Yanlışlama ilkesine göre yanlışlanamayan önermelerin niteliğine ilişkin sorun bile, felsefi temel konusunda bir karara varılmasını gerektirmektedir; üstelik Yeni-Pozitivizmin yanlışlanamayan (ya da doğrulanamayan) önermeleri kestirmeden anlamsız diye nitelediği düşünülürse... Ancak Popper için durum böyle değildir. Kuşkusuz kendisi için de yanlışlanamayan önermeleri geleneksel "metafizik" temsil etmektedir, ama bilimsel gelişmenin belirleyici evreleri için taşıdıkları önemi yadsımamaktadır. Bu önermeler genellikle yanlışlanamayabilirler, ama bu nedenle anlamsız değildirler. Bilgi sürecinin metafizik önkoşulları Hans Albert tarafından da benimsenmektedir. Gerçi Albert metafizik görüşlerin bilimsel bilgi için sonuçta bir yargı olanağı sağlamadığını, yani bilgide belirli bir ilerleme sağlayacak olan katkısının kesinlikle kanıtlanamayacağını vurgulamaktadır, ancak ne var ki bilgi kuramının felsefi temelleri, insanoğlunun bilgilenme ediminin tarihsel koşullarındandır. Bilimsel çalışmanın oluşturunca ögesi olarak değerleri ve kuralları yadsımak, gerçek bağlamlar bilgisini göz ardı etmek demektir; çünkü bu değerler bilimsel çalışmayla ayrılmaz bir bütün, bir birlik oluşturmaktadır. Popperci felsefe böylece "Viyana Okulu"nun Mantıksal Pozitivizminden ayrılmaktadır. Ancak gerçek bilimsel kuramların kanıtlanabilir ya da çürütülebilir olması gerektiği konusuna dönersek, çürütülebilirlikten neyi anlayacağız? Popper'de bu, kuramsal bir önermenin gözlemsel bir önerme tarafından çürütülebilirliği anlamına gelmektedir. Bu ise ancak tekil ve varoluşsal önermelerde

(*) mümkündür. Genel yargılarda durum daha karmaşıktır. "Tüm kuğular beyazdır" varoluşsal önermesi, Popper'in yanlışlama savına yeterli olmaktadır. O zaman yasalarda, yasalara ilişkin önermelerde durum nasıl olacaktır? Bilimsel yasalar aktarımlarla ve yakınlaşmalar olarak geçerlik kazandıklarından, bir yasanın geçerli olması ve aynı zamanda bu yasanın kapsamında "yanlışlanmış" tekil önermelerin bulunması mümkündür.

Popperci ölçütleri ayrıntılarıyla incelemek için bilgi kuramından toplumbilim alanına geçerseniz, Popper'in kendi bilim kuramı ile toplum kuramı arasında içsel bir birlik gördüğünü saptarız. Fiziksel bir saptamanın yanlışlanmasını Popper, toplumsal bir saptamanın yanlışlanmasıyla bir tutmaktadır. Örneğin belirli bir sistem içinde, sistemle uyum içindeki koşullar ve durumlarla ilgili saptamalar yanlışlanamazlar. Çağdaş toplumun "akılcılığı"nın sisteme özgü koşullarına ilişkin çerçeve içinde kalırsak, o zaman ters kavramsal ve önermeler düzeyinde bir yansıtmanın çerçevesi içinde de kalınır. Bu denli sisteme bağlı önermeler böyle bir temelde yanlışlanamazlar. Demek ki burada, Popper'in yanlışlama ölçütü içinde hiçbir işlev görmeyen ilişkiler sisteminin ve tarihselliğin sorunları etkinlik göstermektedir. Bununla da -yalnız bununla değil- pozitivist niteliği ortaya çıkmaktadır. Gerçeğin bilimsel ölçütü, toplumsal-tarihsel ölçüt olarak pratiktir, çünkü çok daha somut ve aynı zamanda görelidir. Bundan başka bir varsayımdan çıkarılan somut sonuçların yanlışlanması, varsayımın kendisinin yanlışlanması değildir hiçbir zaman.

Ayrıca her zaman yeni bilgiler ve ek varsayımlar olasıdır. Bu nedenle kısmen gerçekleştirilmiş bir doğrulama ya da yanlışlama geçerliğini yitirebilir. Huyghens ve Newton'la başlayıp

---

(*) Varoluşsal Önerme (Existenzurteil ya da Existentialaussage): Belirli bir özgülüğe sahip ya da belirli bir bireyle ya da sınıfla belirli bir ilişki içinde olan en azından bir bireyin ya da bir sınıfın bulunduğunu saptayan önerme.

de Broglie'ye dek uzanan ışığın doğası kuramının tarihçesi bu duruma klasik bir örnektir. Bundan başka Popperci yanlışlama yöntemi yargı ve kuramların oluşum sürecini kısmen akla yatkın görünen nedenlerle devre dışı bırakmaktadır: Popper'e göre savların oluşum sürecinde ruhbilimsel, sezgisel, akıldışı momentler bir rol oynamaktadır. Yargıların oluşum süreci dışlandığında, bu akıldışıcılıklar da dışlanacaktır. Ancak bununla gerçekte malzemenin toplamı, yargılarla kuramların oluşum sürecindeki önemi büyük olan tümevarım süreci dışlanmaktadır. Birer sistemsel bütün olarak tümüyle belitleştirilemeyen kuramsal fizik, matematik, mantık, bile yalnızca tümdengelimli yoldan geliştirilemezler. Popper'in tümevarımı ilkesel olarak dışlaması, bir çelişkinin doğmasına neden olmaktadır: Tümevarım savını eleştirdiği Hume'un karşısında öne sürdüğü bilgi kuramı tümevarımlı değil, tersine ruhbilimselleştiricidir. Son çalışmalarından biri olan "Nesnel Bilgi. Evrimci Bir Taslak" adlı kitabının başlığı, Popper'in bilginin gelişim sürecini benimsediği izlenimini uyandırmaktadır. Ne var ki Popper yalnız tümevarım sürecini değil, ampirik-olandan kuramsal-olana geçişi ve kuramsal-olanın gelişimini de dışladığı için, bilginin gerçek bir gelişiminden söz etmek mümkün değildir. Temel parçacıklar kuramının günümüzdeki gelişim aşamasına bir göz atılırsa, eğer Popper'in ölçütlerine bağlı kalınsaydı, fiziğin bu alandaki gelişmesinin nasıl sonuçlanacağı hemen anlaşılırdı.

Bilimde yanlışlama ilkesini mutlaklaştırmaya yanaşılma-
mıştır, çünkü burada önermeleri yalnız çürütmeye değil, kanıt-
lamaya da uğraşılmaktadır. İlkesel bir kuşkuculuk ne doğabi-
limde ne de toplumbilimde gerçek bilimsel bir işlem tarzıdır.
Popper'in bu tür bir kuşkuculuğu yeğlemesi, bilimsel yöntemin
değil, toplumun içine düştüğü bunalımın dışavurumudur. Doğ-
rulama ya da yanlışlama yöntemlerinin arasında bir ayrımın bu-
lunduğu görmezlikten gelinmemelidir. Böylece birçok kuram
Popper'in dışladığı tarihsel-oluşul bir denetimin genel özyapısı-

na gereksinim duymaktadır. Bilgilerimizde görelilik momentinin, tarihsel momentin benimsenmesi bilimsel işlem tarzının oluşturuıcı bir ögesidir, ancak mutlaklaştırılmaması da gerekmektedir.

Yanılışlama ilkesiyle Pozitivizmin aşılması savına gelince, Popper yargı ile yargının kökeni arasına aşılmaz bir uçurum açmaktadır. Sözüünü ettiğı bilim gerçi ampirik olarak güçlendirilmek zorundadır, ama öte yandan akıldışı temellere dayanmaktadır. Popper böylece tarihsel momenti kuramın dışında bırakmaktadır. Bu ise tipik pozitivist bir tutumdur. Dahası: Doğrudan doğruya deneyimle kazanılanlar üzerine varılan birçok yargı bulunmaktadır ki, bunlar dolaysız varolanlarla bağlamı içinde yanılışlanamamaktadırlar.

Popper'in çabaları öncelikle, "tarihselcilik"e karşı çıkma amacını gütmektedir. Buna göre "tarihselcilik", tarihin, öne sürülen yasalarla desteklenen öncelenebilirliğine duyulan inançtır. Ayrıca tarihselcilik hem *doğalcılık karşıtı* hem de *doğalcılıktan yana* olmak üzere iki özgülüğe sahiptir. Tarihselciliğin doğalcılık karşıtı özgülüğü -yani tarihin doğa karşısında göreliliği- Popper'e göre şu savlarda belli olmaktadır: Tarihi doğaya indirgemek mümkün değildir. Toplumsal yasalar - Popper'e göre uzam ve zamana bağımlı doğa yasalarından farklı olarak- yalnız somut-tarihsel durumlar içinde geçerlidirler, Tarihsel -olanda deneyler yapılamaz, sağıın öncelemelerde bulunmak da mümkün değildir. Tarihsel-olan grup, halk, sınıf, çağ gibi somut-tarihsel, devingen bütünlüklerin etkinliğiyle gerçekleşir. Bu tür bütünlüklerin önemi, bölümlerinin toplamından çok daha büyüktür. Bu tarih kuramının, bilgi-kuramsal yöntem olarak sezgiye gereksinimi vardır. Nicel, doğabilimsel yöntemlere eğilim gösterilmemesi de buradan kaynaklanmaktadır. Buna karşılık Popper, "tarihselcilik"in doğalcılıktan yana olan özgülüğünün -yani doğa ile toplumun içsel birliğinin- tarihsel, toplumsal yasaların varolduğına, tarihsel gelişmeye zo-

runluluğun etkinliği tarafından yön verildiğine, öncelemenin ve bu nedenle insan davranışlarını planlamanın mümkün olduğuna ilişkin görüş içinde açığa çıktığını yazmaktadır (Tarihselciliğin Sefaleti).

Popper'in eleştirisi daha çok "tarihselcilik" in doğalcılıktan yana niteliğini hedef alıyordu; değişik yöntembilimsel çalışmalarla doğalcılık karşıtı bir toplum kuramının olamayacağını kanıtlamaya çalışıyordu. Bu durumda Popper'in yapıtlarını, bilim-kuramsal/bilgi-kuramsal ve tarihsel/siyasal diye ikiye ayırmak, ilk gruptakileri benimseyerek ötekileri ilk gruptakilerle ilişkisi yok diye dışlamak doğru olmayacaktır. Siyasal/tarihsel ve bilim-kuramsal/bilgi-kuramsal görüşler Popper'de birbirleriyle doğrudan bir ilişki içindedirler.

Bilimsel nedenlerden dolayı bir tarih kuramının olamayacağını kaleme aldığı dört kitap ve bir dizi makaleyle kanıtlamaya çalışan Popper, "Açık Toplum ve Düşmanları" kitabıyla aslında kendisi bir tarih kuramı oluşturmuştur. Popper'e göre açık ve kapalı toplumlar toplumsal örgütlenmenin iki karşıt tipidirler. Gens toplumunun oymak sisteminden meydana gelen örgütlenme biçimini Popper kapalı toplum olarak tanımlamaktadır. Burada kolektif tasarımlar, kuttörenler (riten), tabular egemendir. Bunun anlamı da, bireyin kolektife boyun eğmesidir. Bu tür bir toplumun hem kararlılığı hem de kapalı, totaliter niteliği buradan kaynaklanmaktadır. Ancak bu yüzden gelişme ve yetkinleşme yetisine sahip değildir.

Bu konuda eleştirel birkaç söz söylemek gerekirse, önce Popper'in ilktoplum'a ilişkin imgesi tarihsel değildir. Çağdaş toplum düzenine özgü bireycilikten çıkarak ilktoplumu sadece özgürlüğün bulunmadığı bir örgütlenme biçimi olarak yorumlamaktadır. Daha da önemlisi, ilk toplumdabaskı ve sömürünü olmayışını görmezlikten gelmektedir. Baskısız ve sömürsüz bir "totaliterizm"i bugüne dek bu konuda yaratılan sayısız söy-

lencelerden hiçbirini temellendirememiştir. İkincisi, Popper totaliterizm diye tanımladığı şeyi ideolojiden türetmektedir. Bu ise, her ne denli kapsamlı da olsa, toplum kuramı açısından yanlış bir saptamadır. Popperci yöntemin çerçevesi içinde böyle bir saptamada bulunmak asla mümkün değildir.

Popper'e göre, kolektif tabu'ya karşılık açık toplum tartışmalarına, bağımsız akla ve bireysel özgürlüğe dayanarak eleştirel bir tasarım geliştirmiştir.

Kapalı toplumun felsefi temelini "tarihselcilik" oluşturmaktadır diyen Popper, tarihsel belirlenmişliği varsaymakta, böylece bireysel özgürlüğü dışlamakta, totaliterizmi yaratmaktadır. Oymak sisteminin totaliterizminden bilimsel öğretiye geçiş Platon ve Hegel felsefeleri üzerinden gerçekleşmektedir. Popper'e göre Platon toplumculuğun atası, ilktoplumun kuramcısıdır. Ve bu kuramlar Hegel aracılığıyla bilimsel öğretiye alınmışlardır. Tarihsel maddeciliği meydana çıkaran da Platon'dur.

Bu konuda ilk söyleyeceğimiz, Platon'un gerçekte köleci düzenin bunalımını dile getiren bir düşünür olduğudur. Platon tarihsel maddeciliği değil, idealar öğretisini kurmuştur. İkincisi, katmanlar arasındaki savaşımına ilişkin varsayımlarını maddeci tarih anlayışının ilk biçimi gibi gösteren bir kimse - Popper gibi-, bu tarih anlayışının temel savlarını anlamamış demektir. Popper'in konumu bu noktada anlıksal yeteneklerini dipdüzeye itmektedir.

Popper, Hegel'in yerini, özellikle diyalektiği nedeniyle, Platon'la Marx arasında "yitik-sol" olarak belirlemektedir. Hegel ve Platon sağduyunun egemenliğine karşı çıkmışlar, diyalektik özdeşlik kuramlarıyla, kişiyle toplumun, özgürlükle zorunluluğun, akılla akıldışılığın özdeşliğini savunmuşlar ve böylece totaliter koşulların yolunu açmışlardır. Aynı şekilde Hegel'in devlet öğretisi ile halk ruhuna ve büyük kişiliklerin rolüne ilişkin öğretileri de doğrudan doğruya totaliterizm yönünü göster-

miştir.

Kuşkusuz Hegel Prusya devletiyle "uzlaşmıştı", ancak bu uzlaşma çelişkisiz değildi ve güçlü bir devletin varolması zorunluluğuna ilişkin görüşünü siyasal yönden açıklıyordu. Ama Hegel her şeyden önce güçlü bir burjuva devletin kuramcısıydı, çünkü haklı olarak, insanların birbirleriyle savaşmasına bireyciliği ululayan burjuva toplum düzeninin neden olduğu ve bu savaş belli sınırlar içinde sadece devletin tutabileceği gerçeğinden yola çıkıyordu. Halk ruhuna ve büyük kişiliklere ilişkin Hegelci öğretisi, kolektif ve kişilik arasındaki ilişki sorununun doğru çözümüne oldukça yaklaşmıştır. Ayrıca faşizme özgü öndere tapınma anlayışı Hegel kuramının bir sonucu değildir, tersine sahte bir kolektivizme uygun düşen bireyciliğin mutlaklaştırılmasıdır. Ne var ki Popper, önder kişiliğini ululama eğilimi gibi belirli yönsemeler taşıyan bireyciliği vazetmektedir.

Popper için köklü toplumsal dönüşümlerin anlamı, sadece kaba güce başvurulmasıdır. Bundan başka soyut hedeflere, düşünsel planlamalara karşı çıkan ve reformcu önlemlerin uygulanmasını isteyen Popper, toplumsal ideallerin seçiminin yalnız karmaşık olmakla kalmayıp, insanları böldüğünü de ileri sürmektedir. Demek ki uzlaşmaz çelişkilerin nedeni reel toplumsal ilişkiler değil, ideallerin seçimi olmakta ve ideallerin seçimi de dogmacılığa yol açmaktadır. Buna karşılık Popper kendiliğindenliği ve kısmi reformların gerçekleşmesi için çaba gösterilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Sonuç olarak özetlemeye çalışırsak, Popper'in Eleştirel Akılcılığı gerçekte bir göreceliklikten öteye gitmemektedir. "Tarihselcilik" kuramı da seçmecidir. Oluşturduğu tarih felsefesi ve kuramının bütünü zaman zaman kendi önkoşullarını yadsımaktadır. Popper böylece kendi kendini yanıltmaktadır. Kapalı topluma ilişkin kuramı tarihsel değildir ve ideolojik-bireyseldir. Felsefi-tarihsel önermeleri yanıltır. Açık toplum

kuramı da sadece yüzeysel bir oportünizmdir.

SONUÇ

Eleştirel yönden yaklaşılmaya çalıştığımız "Viyana Okulu"nun tarihçesi, bilimle dünya görüşü arasında kesin bir sınır çekilmesini öngören Yeni-Pozitivizmciler tasarımın gerçekleştirilemeyeceğini açık seçik yansıtmaktadır. Duyu ölçütünün hiç durmadan değişime uğraması, her çeşit dünya-görüşsel önermenin değerini düşürmek için yöntemlerin sürekli olarak değiştirilmesi, dünya görüşünden özgür bir felsefe geliştirmek için başvurulmuş tüm deneylerin boşa çıkması, tıpkı dünya görüşünden arınmış bir homojen bilim (fizikselcilik) yaratma tasarısının sonuçsuz kalması gibi, Yeni-Pozitivist öğretinin tutarsızlığını gözler önüne sermektedir.

Yeni-Pozitivizmin temel savlarını gerçekleştirmek için "Viyana Okulu"na girilen her çabanın başarısızlıkla sonuçlanması, Yeni-Pozitivizmin geleceğini pek de küçümsenmeyecek bir ölçüde etkilemiştir. Böylece hem İskandinav ülkelerinde hem de ABD, İngiltere, Avusturya, Almanya gibi ülkelerde Yeni-Pozitivist öğretinin tutarlılığından kuşku duyulmaya başlanmıştır. Bunun üzerine kimi Yeni-Pozitivizmciler felsefelerinin maddeciliğe çok yakın olduğunu ileri sürmüş ve okurlarından kendilerini maddeci birer düşünür olarak görmelerini istemiştir. Örneğin Victor Kraft birkaç yıl önce, idealizmle "varsayımsal niteliği"ne karşın maddecilik arasında bir seçim yapmaktan ka-

çınılamayacağını belirtmiştir. Bu yakınlaşma kimi Yeni-Pozitivizmcilerin dünya-görüşsel sorunlar karşısındaki biline-
mezci tutumun doğruluğundan duydukları kuşkuyu belirgin bir
biçimde dışavurmaktadır. Sürekli olarak uğranılan başarısızlık-
lar nedeniyle, görünüşe göre Yeni-Pozitivizm yandaşlarından
bazıları bilimle dünya görüşünü birbirinden ayırma programı-
nın gerçekleştirilebileceğine ilişkin inançlarını giderek yitirmiş-
lerdir. Rudolf Carnap bile yaşamının son yıllarında, görüşleri-
nin maddecilik diye tanımlanmasına "hiç de karşı olmadığı"nı
açıklamıştır.

Bugün Yeni-Pozitivizmde görülen bir başka yönseme de bi-
limsel, özellikle imbilimsel ve sibernetik araştırmalara kaçıştır.
"Viyana Okulu" üyelerinin bilime katkıları, Yeni-Pozitivist
programın gerçekleştirilmesinden değil, daha çok felsefi olma-
yan bilimlerle disiplinleri geliştirmelerinden ileri gelmekteydi.
Yeni-Pozitivizmcilerin bilim-çözümsel alana bulundukları kat-
kıları bilimin gelişmesi için büyük bir önem taşıyabilir, ne var
ki, bu katkılar Yeni-Pozitivist dünya görüşü temelinde değil, bu
dünya görüşüne karşın gerçekleşmektedir. Bundan başka bilim-
sel-kuramsal çözümlemelere kaçış, bu araştırmaların pratik ya-
rarı konusunda bir yargıya varma olanağı sağlamayan biçimler
almaktadır. Bu nedenle bu yönsemenin de Yeni-Pozitivizmciler
tasarımların gerçekleştirilebilmesi karşısında duyulan kuşkula-
rın bir görünüş olarak ele alınması gerekmektedir. Yeni-
Pozitivist felsefe **Feyerabend** ve yandaşlarında değişik bir gö-
rünüşe bürünmektedir. Yeni-Pozitivist öğretiyi anlamsız bulan
Feyerabend doğrulama ve yanlışlama tasarımlarının sadece bi-
limdışı olduklarını görmekle kalmamış, üstelik kendi düşünce-
lerine çıkış noktası da yapmıştır. Böylece tüm bilimsel-
mantıksal araştırmaların hiçbir değeri olmadığı sonucunu çıkar-
mıştır; çünkü bu araştırmalar bu koşullar altında "metafizikten
özgür", yani dünya görüşünden özgür bir bilim yaratamazlar.
Bu şekilde tümüyle öznelliliğe ve kuşkuculuğa saplanan Feye-

rabend bilimsel bilginin nesnel olarak kesinlikle temellendirilemeyeceğini ve buna göre de kesin bir bilimden söz edilemeyeceğini ileri sürmektedir. Feyerabend'e göre bilimsel gelişme, olsa olsa kuramlardan ve varsayımlardan meydana gelmiş çelişki dolu ve yönelimsiz bir kaleydoskop biçiminde yorumlanabilir. Buradan da çağdaş Yeni-Pozitivizmin gelişimi içinde göze çarpan başka bir yönsemeye geçerse, bu yönsemenin, sözü geçen öznelci kuşkuculukla transendantal-felsefi temellere dayalı **Jürgen Habermas**'ın bilgi iyimserliğini birbirlerine çok yaklaştırdığını saptarız. Her iki görüş açısı da, bilgilerimizin nesnelliğini temellendirmekten kaçınma ve "bilim-kuramsal biçimciliğin ruh hastalığı"na (Feyerabend) karşıt bir konum alma konusunda birleşmektedirler. Bugün Yeni-Pozitivizm değişik dünya görüşsel-felsefi akımlarla bir bağ içinde bulunmaktadır. Hebermas'ta olduğu gibi yalnız Yorumsama (Hermeneutik) ile Pozitivizm arasında değil, örneğin **Alwin Diemer**'in bilim-kuramsal okulundaki gibi, Fenemenoloji ile Yeni-Pozitivizm arasında da bir bağ bulunmaktadır.

Bu ve bir dizi başka yönseme İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle İngiltere ve ABD'de ağırlık kazanmış, Federal Almanya'da ise ancak son yıllarda görülmeye başlanmıştır. Savaş sonrasının gerici klerikal devleti daha çok Heidegger'in çömezlerini, Dilthey'in öğrencilerini ve Yeni-Tomacıları desteklemiştir; çünkü Varoluşçuluk ve Yeni-Tomacılık, maddeciliğe karşı çıkma konusunda yan tutmayan (!) Yeni-Pozitivizmden daha uygun görülüyordu.

Öte yandan düşünürlerin ve bilim adamlarının bilim ve teknikteki felsefi-yöntembilimsel sorunlara ilgi duymaya başlaması, teknik-felsefesi denen akımın yaygınlaşmasına ve pozitivist bilim anlayışının yeniden canlanmasına da neden olmuştur. Nasıl ki üretim ilişkilerinin teknikle toplum üzerindeki etkileri açısından taşıdığı büyük önem göz ardı ediliyorsa, bilgi ve bilime ilişkin Yeni-Pozitivist tasarımlarda da bilgilenmenin ve bilim-

sel araştırmaların toplumsal belirlenimi (Determination) görmezlikten gelinmektedir. Bir yandan son yıllarda meydana çıkan soyut, bilimci ve teknik i toplum modelleri, Yeni-Pozitivizmin geliştirdiği gibi, tarihsel olmayan bir bilim kavramı aracılığıyla felsefi bir temele gereksinim duyarken, öte yandan bu modeller Yeni-Pozitivizmin gelişmesini etkilemekteydi. Bilimdeki gelişmeler karşısında kimi Yeni-Pozitivizmciler insanlığın "sibernetik" ya da benzeri bir çağa adım attığını  ne sürmüşlerdir. Gerçi böylece Yeni-Pozitivist kuram toplumsal bir öğeye sahip oluyordu, ama temelde yatan toplum anlayışında tüm önemli toplumsal-ekonomik ve tarihsel yasallıklar yadsındığı için, Yeni-Pozitivizm ve etkide bulunduğu bilim kuramı hiç de gerçekliğe yönelik ve daha bilimsel bir duruma gelmiyordu, tersine bu durum yanılısamalı niteliğini daha da artırıyordu.

Yeni-Pozitivizm "bilimsel bir siyasa"dan, barış ve insancılıktan, genel toplumsal bir adaletten yana çıkmaktadır. Ancak Yeni-Pozitivizm toplumsal pratiğin temel niteliğini tanımadığı ve bu nedenle sınırlı bir bilim kavramı oluşturduğu için, "bilimsel siyasa"ya ilişkin tasarımları doğallıkla yetersiz ve sonuçta bilimdişı kalmaktadır.

"Viyana Okulu"  yelerinin yapıtlarında maddeciliğe karşı açık bir polemik yoktur, tersine kimi Yeni-Pozitivizmciler maddeciliğe yakın görmektedirler kendilerini.

Bugün Yeni-Pozitivizm  zellikle Federal Almanya'da iki ana kola ayrılmıştır. Birincisi, giderek biçimciliğe saplanan, salt bilim- z msel bir yol izleyen, Wolfgang Stegmüller'in kurduğu Münih Okulu'dur. Bu akım içinde bilimsel bilginin toplumsal belirlenimi tümüyle gözardı edilmektedir. Öteki ise Popper ve  Ğrencisi Hans Albert'in "Eleştirel Akılcılık" adını verdikleri akımdır. Bu akım Horkheimer, Adorno ya da Marcuse'nin felsefesindeki kapitalizme yönelik eleştirel öğeleri gözden düşürmeyi başarmıştır. Bu durumda sosyal demokrasinin

bu felsefeyi neden desteklediği anlaşılmaktadır. Ayrıca Eleştirel Akılcılığın sosyal demokrasinin reformcu tasarımlarına uygun düşen bir terimler dizgesi kullanması, sadece ilerici aydınları bir araya getirme bakımından değil, aynı zamanda reformcu programı iç ve dış siyasada da gerçekleştirme konusunda sosyal demokrasiye büyük bir kolaylık sağlamıştır. Ayrıca bu yeni felsefi yönseme sosyal demokrat siyasanın bilgi-kuramsal temeli olarak pratik siyasa için herhangi bir yöntembilimsel temel oluşturmuyor, tersine sosyal demokrasinin toplumsal sınıflar ve dünya-görüşsel konumların sözümona üstünde kalmasını sağlıyordu. Böylece Varoluşçuluk'tan, Yeni-Tomacılık'tan ve Eleştirel Kuram'dan sonra Pozitivizm resmi felsefe düzeyine yükseliyordu.

Pozitivizmin bu biçiminde doğallıkla felsefe ve tekil bilimler arasında bir ayrım bulunmaktadır. Albert ve yandaşları yöntem-kuramsal sorunlara ilişkin ilginç bilimsel araştırmalar gerçekleştirmişlerdir; ne ki bu sorunlar Eleştirel Akılcılığın kapsamına girdikten sonra bilimsel değerlerini yitirmişlerdir. Bilindiği gibi bir yöntem kuramı da felsefi bir temele gereksinim duymaktadır. Ancak Albert ve yandaşları maddeciliğin temel bilgilerini gözönüne almadıkları, üstelik temellendirilmiş bilgiler olarak zaman zaman gözden düşürmeye uğraştıkları için, gerçekleştirdikleri bu araştırmalar pratik uygulama açısından düş kırıklığı yaratacak kadar zayıf kalmışlardır. Sonuç olarak ortaya, toplumsal bilgi sürecinin toplumsal pratik içinde yer alması konusunda tümüyle yanlış bir imge çıkmıştır. Üstelik Hans Albert asal bir çelişki içine de düşmektedir: Şu sözleri yazarken "akılcılığı" kendi eliyle yadsımaktadır: "Eleştirel Akılcılık siyasal sonuçlara yol açan, insan aklının yanılabilirliğine ilişkin bir kuramdır; özellikle de toplum düzeninin bu yanılabilirliği hesaba katmak zorunda olduğu sonucuna yol açmaktadır."

İnsanoğlunun yanlış yapacağından, en akli başında kişinin bile zaman zaman yanılgıya düşeceğinden kimse kuşku duyma-

maktadır. Ve budalalığa karşı henüz bir çare de bulunamamıştır. Bilgi sürecinin diyalektiği sürekli olarak eski bilgilerden yeni görüşlere, yarı gerçeklerden eksiksiz olanlarına ve yanlış yargılardan doğrularına geçişi kapsamaktadır. Ancak "insan aklının" bu görelî ve kısmî "yanılabilirliği" üzerine bir "dünya imgesi", hatta bir "toplum kuramı" kurmaya kalkışmak, bir düşünürün yapabileceği en büyük hatalardan biridir. Çünkü böyle bir kuram çok çabuk bilinemezciliğe kayar. Bu kuram toplumun gelişmesine ilişkin yasaları görelî duruma getirmekte, etiksel-siyasal yönden moral bozucu ve yıkıcı etkilerde bulunmakta, dünyadaki tüm anlaşmazlıkları ve işlenen suçları "aklın yanılabilirliği" ile bağışlamaktadır. Hiç durmadan beyin yıkanan, gerçekler çarpıtılan ve yalan söylenen bir toplumda bütün suç kolayca "aklın yanılabilirliği"ne yüklenmektedir.

Ancak düşünen insanların çoğunluğu için yeteneksizliğin ve karamsarlığın böylesine yüceltilmesi benimsenecek bir düşünce tarzı değildir.

KAYNAKLAR

- 1- Die Alte und Die Neue Logik, Rudolf Carnap, Leipzig 1930-1931
- 2- Bestimmt die Sprache Unser Weltbild?, Erhard Albrecht, VMB-Frankfurt 1977
- 3- Gesammelte Aufsätze, Moritz Schlick, Wien 1938
- 4- Die Logik der Sozialwissenschaften, Karl R. Popper, Berlin 1969.
- 5- Der Logische Aufbau der Welt, Rudolf Carnap, Hamburg 1961
- 6- Die Offene Gesellschaft und Ihre Feinde, Karl R. Popper, Bonn-München 1970.
- 7- Philosophie des Stückwerks, Herald Wessel, VMB-Frankfurt 1971.
- 8- Die Physikalische Sprache als Universalsprache der Wissenschaft, Rudolf Carnap, Leipzig 1934.
- 9- Der Physikalismus als Modellfall Pozitivistischer Denkweise, Hubert Horstmann, VMB-Frankfurt 1973.
- 10- Pozitivistische "Phiosophie der Wissenschaft" im Lichte der Wissenschaft, Vladimir Ruml, VMB- Frankfurt 1972.

- 11- Traktat über Rationale Praxis, Hans Albert, Tübingen 1978.
- 12- Der Wiener Kreis. Der Ursprung des Neopositivismus, Victor Kraft, Wien 1968.
- 13- Wissenschaft contra Idealismus, M. Cornforth, Berlin 1953.

US YAYINEVİ

YÖNETİM YERİ:Moda Cad.

Çakıroğlu İş Hanı

6/42 KADIKÖY/İSTANBUL

TEL:346 64 04